

Diplomitöö
392364

Ma T. Jämsä
17.5.40.
20.5.40.
[Handwritten signature]

Matr. nr. 13772

Maks Pudivere

E. V.
TARTU OLIMPILISE
DIPLOMATI
DIPLOMATI

17 mai 1940
№ 62
TARTU

TUVASTUSHAGI

A. B.
7507

Tartus 1940

Tartu, juun. 24. 1940.

Sisukord.

A. Sissejuhatus.

- § 1. Tuvastushagi tarve, mõiste ja liigid.....lhk 1-4
§ 2. Tuvastushagi areng..... " 4-9

B. Tuvastushagi olemus.

- § 1. Tuvastushagi siht..... " 10-21
§ 2. Tuvastushagi ese..... " 21-33
§ 3. Tuvastushagi alus..... " 34-35
§ 4. Õiguslik huvi..... " 35-53
§ 5. Tuvastushagi allumus..... " 53-55
§ 6. Tuvastushagi palve..... " 55-56
§ 7. Tuvastushagi pooled..... " 56-57
§ 9. Tõendamise raskus ja selle jaotamine
tuvastusprotsessi poolte vahel..... " 59-64
§ 8. Kohtukulude jaotamine tuvastusprotsessi
poolte vahel..... " 57-59
§ 10. Tuvastusotsuse seadusjõud..... " 64-70
§ 11. Tuvastushagi aegumine..... " 70-77
- =====
- Osundatud teosed..... " 78-79
Märkmed..... " 80-87
- =====

Lühendeid.

- BES - Balti Eraseadus, Teil III d. Provinzialrechts
d. Ostseegouvernements
BGB - Bürgerliches Gesetzbuch
TKS - Tsiviilkohtupidamise seadustik, Ustav graždan-
skago sudoproizvodstva.
ZPO - Zivilprozessordnung, Saksa tsiviilkohtupidamise
seadustik.

A. S i s s e j u h a t u s.

§ 1. Tuvastushagi tarve, mõiste ja liigid.

Kodanlikus käibes esineb juhtumeid, kus pole teada, kas antud isikute vahel on teatav õigussuhe olemas või mitte. Tavaliselt üks isik väidab, et vahekord on olemas, teine aga eitab seda. Selline teadmatus juriidilise vahekorra olemasolu suhtes ja kaftus ta võimalike tulemuste eest halvab sageli tähtsaid üritusi ja sünnitab asjaosalistele kahjusid, mis teinekord võivad olla õigegi tunduvad ja vahel koguni säärased, mida pole võimalik enam heastada.

Kuidas niisugune "segane" õigussuhe võib põhjustada asjaosalistele m a j a n d u s l i k k e kahjusid, selle kohta annab meile konkreetse näite järgmine casus¹, mis pärit Saksa kohtupraktikast.

Keegi üüris korteri kolmeks aastaks. Tähtaja möödumisel ei uuendatud üürivahekorda, vaid see kestis relocatio teel vaikivalt edasi. Ent üüritaja ja üürniku vahel tekib lahkarvamus selle kohta, kas üürivahekord on pikendatud relocatio läbi ühe aasta võrra või endise tähtaja, s. o. kolme aasta võrra.

Nii üürnik kui ka majaperemees on huvitatud, et selgitataks, kelle vaade on õige ja et tuvastataks, s. o. tehtaks kindlaks, kas vastav õigussuhe on nende vahel olemas.

Ära oodata, kuni saabub kriitiline moment ja nimelt möödub aasta peale esimese kolmaasta lõppemist, oleks ohtlik. Üürnik võiks jääda korterist ilma, majaomanik võiks aga kaotada üürniku ajal, mil pole soodus korterit uuele üürnikule edasi üüritada.

Enne tähtaja saabumist pole aga kummalgi kontrahendil õigust taotella kohtult oma õiguse kaitset sammehagi esitamise kaudu. Ent nad on mõlemad huvitatud oma õigussuhte selgitamisest väljaspool ühe isiku õigust nõuda teiselt millegi sammamist.

Kummalgi mainitud isikuist võib olla tungiv tarve saavutada kohtulikku abi ennem, kui temale kuuluv õigus on rikutud, s. t. ennem kui on tekkinud õigus nõuda teiselt millegi täitmist, millele võiks siis järgneda õiguse rikkumine. Ent kahju, mida õiguse rikkumine võib põhjustada, võib olla liiga tunduv, et teda saaks heastada.

Peale majandusliku kahju õigussuhte teadmatus võib häirida ka isiku õ i g u s l i k k u s e i s u n d i t. Isik on kitsendatud oma õigusliku seisundi kasutamises, kuna on olemas oht, et vastaspool võiks seda takistada. Illustratsiooniks olgu järgmine casus² end. Balti kohtupraktikast.

S üüris M-lt korteri aasta peale. Esimese poolaasta lõpul S teatas, et ta ei jää korterisse järgmiseks aastaks. M saatis üürnikule notari kaudu ettepaneku tõendada näidatud aja jooksul, et ta kohustub loobuma korterist aasta lõpul. Üürnik põikles kindla vastuse andmisest kõrvale. Üüri tähtaja lõppemisel olnuks majaomanik õigustatud lasta^{üürniku} kohtu kaudu välja tõsta, ent see võinuks toimuda alles mitu kuud peale tähtaja ja nõudnuks M-lt kulusid. Peale selle oleks M ja S vahel oleva suhte teadmatus võinud takistada esimest temale kuuluvaid õigusi kasutamast juhul, kui ta tahtnuks korterit kellelegi isikule edasi üürida.

Et kõrvaldada sellist antud isiku õiguslikku seisundit kitsendavat olukorda, on vajalik taotella kohtu abi juba siis, kui õiguse rikkumine pole veel aset leidnud, ent on karta, et see võiks toimuda. Niisugusel juhul on tähtis, et kohus tuvastaks antud juriid-

dilise vahekorra olemasolu või olematuse, kusjuures kohtulikult tuvas-
 tusel oleks selline jõud, et asja kohta ei saaks enam olla edasisi
 kohtulikke vaidlusi ja et juhul, kui tekib õigus sammehagiks, teda
 tingindav õigussuhte olemasolu või olematuse küsimus oleks ette
 ära otsustatud. Selline tulemus võib olla tarvilik mitte ainult
 tulevikus toimuda võiva protsessi tagajärje selgitamiseks vaid
 niisuguse selgitamise kaudu ka sellise protsessi vajaduse kõrval-
 damiseks.

Viimasel asjaolul on aga väga suur tähtsus. Sellega võidakse
 vältida seda asjatut kahju rahvamajandusele, mida sageli kaasutab
 kohtuotsuste sooritamine. ³ Sundtäitmise teatavasti sooritatakse
 viivitamatult, kui kohtuotsus on jõustunud. Kui kaotanud pool oli,
 nagu see sageli juhtub, kindel oma õiguse üle, siis ta harilikult
 pole valmistatud ette otsuse sooritamisele ega pole soorituse
 võimalust näinud ette oma majanduslikes kalkulatsioonides: pole varus-
 tunud sularahaga ega eraldanud vaidluseset oma majapidamisest.
 Sellistel tingimustel toimuv protsessi kaotanud poole varanduse
 müük kiires korras, sundvõõrandamine või teatud esemete kõrvaldamine
 ta majapidamisest võib talt ära võtta hoopis rohkem, kui see on
 tarvilik otsuse sooritamiseks. See varahüviste vähenemine, mis
 tekib võlgniku majapidamises, võib tunduvalt ületada seda tulu,
 mida saab kreditori majapidamine.

Seevastu, kui võimaldada kohtu poole pöördumist juba varem, kui
 võimaldada kohtuvõimu autoriteetsel vahelesegamist juba sel momendil,
 kui pole veel olnud õiguse rikkumist, siis pooltel on võimalik
 valmistada tulevase nõudluse vastu ja kindlustada end asjatute
 ja mõttetute kahjude vastu. Lisandada võiks veel seda, et mida
 varem tekkinud arusaamatus antakse kohtu lahendada, seda lihtsamalt

ja õigsamalt võidakse teda kõrvaldada ja et eelnenud otsus tunn-
duvalt lihtsustab tulevast tüli nõudluse asjas, võimaldades vältida
kahjulikke protsesside venimisi.⁴

Sellist "paljudel juhtudel tungivat ja möödapääsematut tarvet"⁵
kohtulikuks kaitseks enne kriitilise momendi -õiguserikke- saabumist
rahuldabki meie ja Saksa kehtivas seadusandluses ettenähtud liik
tsiviilõiguslike hagisid, mis on tuntud t u v a s t u s h a g i d e
(Feststellungsklagen, iski o priznanii ehk ustanovitel'nye iski)
nime all.

Meie kehtiv tsiviilprotsessinormistik (TKS §1801) sanktsio-
neerib tuvastushagi järgmiselt:

"Tsiviilõiguslike hagide⁶ hulka kuuluvad ka hagiid juriidilise
vahekorra olemasolu või olematuse tuvastamise kohta, kui
hagejal antud ajal on seaduslik huvi selle suhte kohtulikuks
tuvastuseks. Seda laadi hagiid esitatakse üldiste allumus-
juhiste järgi sellele kohtule, kelle pädevusse kuuluksid hagiid
tähendatud õigussuhte rikkumise kohta, juhul aga, kui on võimata
määratella allumust hagi hinna järgi - ringkonnakohtule."

Tuvastushagisid, mis taotleavad õigussuhte olemasolu tuvastust,
nimetatakse p o s i t i i v s e t e k s tuvastushagideks. Neid aga,
millede eesmärgiks on saavutada õigussuhte olematuse tuvastust, nime-
tatakse n e g a t i i v s e t e k s tuvastushagideks.

§ 2. Tuvastushagi areng.

I Rooma prejuditsiaalhagid. Tarvet tsiviilõigusliku seisundi
kohtulikuks kaitseks veel enne, kui on toimunud õiguse rikkumine,
tunnustati ammugi ja püüti ka võimalust mööda rahuldada. Rooma
õiguses rakendati üksikutel seda laadi juhtudel n.n. formula prae-
judicialist. Prejuditsiaalhagidel puudus condemnatio. Nende ainsaks
ülesandeks oli konkreetse õigussuhte või juriidilise fakti kohtulik

nentimine kas tulevase protsessi huvides või mõneks muuks otstarbeks. Prejuditsiaalvagide kaudu võis lahendada, näiteks, järgmisi küsimusi: kas antud isik on selle ja selle isa laps, selle ja selle patrooni libertiin, teatud isanda ori või vaba kodanik. Kas sponsor või fidei promissor on saanud kreditorilt vajalikke juhiseid käenduse eseme suhtes, kui suur on naise dos, jne.⁷ Arvatakse, et kaasaja tuvastusvagidel puudub siiski otsene ajalooline side Rooma prejuditsiaalvagidega.⁸

II Äretusmenetlus (Provocationes). Tuvastusmenetluse otseseks eelkäijaks tuleb pidada äretusmenetlust.⁹ Ta oli ette nähtud Saksa, ex-Austria ja ex-Venes Balti kubermangude tsiviilprotsessis. Prant-tsiviilprotsessi koodeksis on ta säilinud tänapäevani, kuigi tema vastu on tõstetud hääli.¹⁰

Äretusmenetlusel oli kaks vormi: 1) provocatio ex lege si contendat ja 2) provocatio ex lege diffamari.

Provocatio ex lege si contendat seisis selles, et kui kostjal oli hageja vastu seaduslikke vaideid, mis aja jooksmiseks võisid hävida või tühistuda, siis neil juhtudel võis kostja sundida kohtu kaudu hagejat esitama hagi. Vastasel korral säilis vaiete jõud ka tulevikus.¹¹

Balti tsiviilõiguse normistik (BES) nägi ette vaid kaks juhtu, kus võis rakendada äretusmenetluse vormi ex lege si contendat. Nii võis kostja, kellelt hageja nõudis võla tasumist, kasutada vaidena asjaolu, et ta polnud saanud lubatud raha (querela non numeratae pecuniae), kusjuures BES'i § 3677 määras, et raha mittesaamist lubatakse avaldada hagi, vaide, protesti või provocatio teel. Ent see õigus aegus: Kuramaal ja Eestimaa maaõiguse järgi ühe aasta jooksul, mujal +- kahe aasta jooksul. Selle aja möödumisel omandas

võladokument täielise tõendi jõu (BES §3678). Selle sätte kohaselt on kostjal, kes soovib end kaitsta vaidega valuuta mittesaamises, seaduslik huvi, et hageja esitaks hagi aegumistähtaja jooksul. Vastasel korral vaie kaotas jõu. Üheks sellise vaide kindlustamise vahendiks oligi, et hageja kohustati esitama hagi.¹²

BES'i §454o sisaldas teise provocatio ex lege si contendat juhu. Selle paragrahvi järgi, kui peavõlgnik kannatab varanduslikke kaotusi või raiskab oma varandust, võib käendaja nõuda temalt veel enne võla tasumist kindlustust ja võib ka sundida kreditori kohtu kaudu esitama peavõlgniku vastu hagi.¹³

Vaatamata sellele, et provocatio ex lege si contendat oli BES-is ette nähtud, ei leidnud ta Balti kubermangude kohtupraktikas peaaegu mingit rakendamist. Ka Preisi kohtupraktika ei kasutanud seda provocatio vormi. Ex-Austria seadusandlus ei lubanud teda üldse.¹⁴

Provocatio ex lege diffamari leidis kohtupraktikas rakendamist hoopis suuremal määral kui ex lege si contendat. Ta põhimõtteks on, et pole õiglane jätta kohtuliku kaitseta isikut, kelle kohta mõne teise isiku poolt levitatakse kuuldusi, mis tunnustavad kahjustavad esimese isiku huve, krediiti ja seltskondlikku seisundit. Seepärast isik, kelle kohta keegi väidab, et ta on temale võlgu, kuid ei tasu, või et temal oleval selle isiku vastu hagi sünni mitteseaduslikkuses jne., võib pöörduda kohtu poole selleks, et sundida kiitlejat tõendama oma väite õigsust või vaikima (sub poena perpetui silentii).¹⁵

Seadusandlused ja kohtupraktika, rahuldades elulisi tarbeid, laiendasid provocatio ex lege diffamari kõigile juhtudele, kus kellegi sõnus või käitumises avaldub midagi, mis võib põhjustada hädaohtu kellegi seaduslike huvide rikkumiseks. Seepärast lubavad

kõik seadusandlused hagnosis väljaantud võlakohustuse rahatuks tunnustamiseks, isegi enne veel kui selle kohustuse valdaja on tema põhjal mingeid õigusi teostanud, nähes juba võlaakti peetamises ähvardust poole suhtes (Vene Sen. 367/74). Samuti tuleb tunnustada õiglaseks provocatio isiku vastu, kes vaidleb kellegi teise isiku poolt ehitada kavatsetavate hinnaliste ehituste püstitamise vastu. Vaided tuleb esitada enne kui hooned on püstitatud, aga mitte pärast seda, kuna see sünnitaks ehitajale kahju.¹⁶

Provocatio ex lege diffamari ülesanne oli seega olla vahendiks jurii dilise suhte teadmatuse kõrvaldamiseks kohtu kaudu. Ta rahundas sama tarvet, mis tänapäeva tuvastushagigi.

Ent selle provocatio protsessuaalsed vormid olid äärmiselt puudulikud, kitsad ja vananenud. Üldsaksa protsessireeglite järgi, mis kehtisid ka Baltikumis, provocatio ex lege diffamari menetlus toimus iseseisvalt ja sõltumatult õigusest, mis oli hagi esemeks ja ta sihiks oli tõendada diffameeriva fakti olemasolu. Selles menetluses kasutati kõiki üldise kuigi lühendatud protsessi vorme ja tavasid ning ta lõppes provokandile soodsal juhul tähendatud asjaolu olemasolu tuvastamisega. Tuvastusele ja otsuse jõustumisele järgnes diffamaatorile tähtaja määramine tema nõudluse esitamiseks. Oli nõudlus esitatud, algas erimenetlus, oli aga kohtult määratud tähtaeg mööda lastud, mõistetakse diffamaator igavesele vaikimisele. Kui väljakutsutu nendib, et tal on tõesti provokandi vastu see nõudlus, mis oli provocatio eelduseks, siis ilma et hakataks niisuguse seletuse tõelikkuse kohta tõendeid esitama, lükatakse nõudluse läbivaatamine edasi pikemaks ajaks, mille kestel provokant kuni asja lõpetamiseni jääb diffameeriva asjaolu, mis põhjustaski provocatio, surve alla. Need asjaolud

ühes äretusmenetluse tunduva kulukusega olidki põhjuseks, miks Saksa seadusandlus loobus sellest protsessivormist ja võttis selle asemele tarvitusele tuvastushagi.¹⁷

III Tuvastushagi. Kõige ennem võeti tuvastushagi kasutusele Baadenis. Baadeni tsiviilprotsessiseadustikku võeti vastav norm¹⁸ (2§§278) 12.IV 1851 sisse. 1857 sanktsioneeritakse tuvastushagi¹⁹ Hessenis. 1863 täiendatakse Saksi tsiviilprotsessinormistikku eeskirjadega tuvastushagi kohta, kusjuures tuvastushagi eelduseks määratakse: "wenn der Kläger an der Feststellung eines Rechtsverhältnisses ein gegenwärtiges Interesse hat, welchem nicht auf andere Weise genügt werden kann."²⁰

1868 sanktsioneerib tuvastushagi samal eeldusel ka Württemberg.²¹

Teistes Saksa osariiges retsipeeritakse tuvastushagid kohtupraktika teel, kuid mitte ilma kõikumisteta. Neile teeb lõpu alles 30.I.1877 antud Civilprozessordnung für das Deutsche Reich, mille § 231 (1898. a. redaktsioonis § 256) määrab:

"Auf Feststellung des Bestehens oder Nichtbestehens eines Rechtsverhältnisses, auf Anerkennung einer Urkunde oder auf Feststellung der Unechtheit derselben kann Klage erhoben werden, wenn der Kläger ein Rechtliches Interesse daran hat, dass das Rechtsverhältnis oder die Echtheit^x der Urkunde durch richterliche Entscheidung alsbald festgestellt werde."²²

Õigussuhte olemasolu või olematuse tuvastamise kõrval Saksa seadusandlus näeb seega ette ka ürikute ehtsuse või ebaehtsuse tuvastamist. Viimane on retsipeeritud Prantsuse õigusest (Code de Procedure Civile § 193).²³

Meil, s. t. tollaegse Vene Balti kubermangudes, kehtitati tuvastushagi 1889, mil teostus nende kubermangude kohtupidamise reform. TKS'i § võetiivastavnanormesisse §1801 all. See paragrahv on § 1 täienduseks. Tema allikaks on ZPO §256 (231).²⁴

^x oder Unechtheit

Ürikute tuvastushagisid § 1801 ette näe. Nagu selgub selle paragrahvi motiividest, ei peetud nende sanktsioneerimist soovitatavaks, kuigi enne reformi Balti kohtupraktika oli neid lubanud. Ürikute tuvastushagide ülesanne, üteldakse motiivides, on määratella ürikut kui tõendit tulevase protsessi jaoks. See siht on aga täiesti saavutatav TKS-i §§ 545-565 ettenähtud korras.²⁵

Kõige viimasena sanktsioneeris tuvastushagi ex-Austria (1895). Austria protsess lubas ka ürikute tuvastamist.²⁶

Mis puutub ex-Vene õigusse, siis kuni möödunud sajandi 80-date aastateni Vene Senat ei lubanud tuvastushagisid (vrd. 1052/1875). Põhjuseks oli, et Senat tõlgendas TKS-i § 1 liiga kitsalt. Kuna see paragrahv kõneleb tsiviilõiguslikust tülist, s.t. nähtavasti eeldab juba toimunud õigusriket, siis Senat leidis, et tuvastushagid ei kuulu selles paragrahvis ettenähtud hagide hulka ega pole seepärast ka lubatavad.

Ent Senat ei jäänud selle seisukoha juurde püsima. Möödunud sajandi 80-datest aastatest ta hakkas TKS-i § 1-te tõlgendama ses mõttes, et õigustüli olevat identne õigusküsimusega. Siit Senat tegigi järelduse, et hagi pole mitte vaidlusaluse õiguse kaitsevahend, vaid õiguskaitse vahend üldse. Viimane juhtiv otsus selles küsimuses on 35/1900.

B. T u v a s t u s h a g i o l e m u s .

§ 1. Tuvastushagi siht.

I Hagä sihi all mõistetakse seda kohtulikku toimingut, mida hageja taotleb, s. o. vastava kohtuotsuse tegemist.²⁷ Tuvastushagi sihiks on seega teatud laadi kohtuotsus, n.n. tuvastusotsus. Tuvastusotsuse olemus on määrav ka tuvastushagi olemuse suhtes.^{27a} Selgusele tuvastusotsuse olemuse kohta jõuame, kui vastandame tuvastusotsuse sammeotsusega ja võrdleme neid.²⁸ Kuna aga meie ei tea, mida kujutab endast sammeotsus, siis meie ülesandeks ongi eelkõige selgitada, milles on sammeotsuse olemus.

Üldiselt mõistetakse kohtuotsuse all konklusiooni süillogismis, mille suuremaks eelduseks (premissiks) on norm, vähemaks aga faktiline asjaolu.²⁹

Sammeotsus, ütlevad ühed, pole paljas loogiline järeldus. Tema oluliseks elemendiks on temas sisalduv riigi "käsk" kostjale millegi sammamiseks hageja suhtes.

Teised asuvad seisukohal, et "käsk" pole sammeotsuse conditio sine qua non.

Esimest vaadet pooldab n.n. k ä s u t e o o r i a,³⁰ mida tunnustavad muude hulgas ka sääraseid autoriteetsed õpetlased, nagu Hellwig, Laband, jt. Vaadelgem seda teooriat põgusalt.

Käsiteooria lähtekohaks on kontseptsioon kohtu avalik-õiguslikust tähendusest. Kohus "jus facit inter partes" mitte kui eraisik vaid kui riigi organ, mille otsus moodustabki igasuguse

hagi sihi. Kui kohus teeb otsuse, siis viimane on riigi enda akt. Kohus on seega, ütleb Laband, ainult "Verwalter der staatlichen Herrschermacht" ja kohtuotsused on riigivõimu avaldused. ³¹

Vastavalt sellisele arusaamisele kohtust, on ka kohtuotsus õiguse riiklik sanktsioon in concreto, samuti nagu seaduses sanktsioneeritakse õigus in abstracto.

Sellisest analoogiast kohtuotsuse ja seaduse vahel Laband järeldab, et käsk on kohtuotsuse oluline element. Nagu seadus mitte ainult ei tuvasta ja formuleeri õiguse normi, ütleb ta, vaid annab talle ka siduva jõu, s.t. käsu käia normi järgi, samuti ka kohtuotsus pole ainult õiguse tuvastus in concreto vaid ka riigi käsk.

Toodud vaate kasuks kõnelevat Laband'i arvates ka asjaolu, et kohtuotsuse juriidiline tähendus ei sõltu üldse tema materiaalsest õigsusest. See tõendavat, et kohtuotsuse juriidiline tähendus ei seisa mitte mõtlemise loogilises operatsioonis vaid käsus. ³²

Laband'i väited on leidnud kriitikat prof. Kisch'i poolt. Asjaolust, ütleb Kisch, et kohtuotsus evib jõudu ka oma ebaõigsuse korral tuleb teisiti aru saada. See tuleneb sellest, et tsiviilprotsess oma üldiselt sihilt on see instituut, mille abil tuleb saavutada õigusliku piirsuse (Bestimmtheit, opredelennost') siht in concreto. Selleks peab kohtuotsus olema sunduslik kõigil juhtudel ilma erandita, s.t. sõltumata sellest, kas ta on õige materiaalses mõttes objektiivse õiguse mõõdupuu järgi või mitte. Autoriteetne tuvastus, kuigi ta oli ekslik, pole seepärast oma juriidiliselt loomult sugugi vähem tuvastus.

Kuivõrd tuvastus lähtub riigivõimult, ta evib jõudu mitte ainult imperio rationis, vaid vigasuse korral ka razione imperii.

Just viimast elementi tulebki pidada silmas. Ent tema tähtsust ei tohi ka üle hinnata. Seda aga käsuteooria just teebki.

Käsuteooria, lähtudes täiesti õigest vaatekohast kohtu osa ja ta suhte kohta riigiga, pole siiski õige oma järelduses. Kohtuotsuse tähendus hageja suhtes ei seisne selles, et otsus kujutab endast mõtlemise tulemust. Ent asjaolust, et see loogiline operatsioon teostatakse riigivõimu organi poolt, ei järeldu veel, et otsus kui selle operatsiooni tulemus, ei saaks hagi sihiks olla muidu kui lisandades võimu käsku.

Säärane lisand pole otstarbekohane ka selle asjaolu selgitamiseks, et kohtuotsusel on juriidiline jõud vaatamata ta materiaalsele ebaõigsusele. Just see võimalus, et kohtulik tuvastus pole alati tõega kooskõlas, räägib käsuteooria vastu ega või olla teda toetavaks argumendiks nagu räägib Laband.

Kui kohtuotsuse jõud on tervikuna kohtu käsus ja see käsk võib osutada vastukäivaks sellele, mis ta peaks olema seaduse järgi, siis tõuseb küsimus, kuidas võib selline ebaõige, seadusvastane käsk evida sundjõudu. Kuigi ütelda, et otsus just seetõttu, et ta sisaldab käsu, võib olla vahendiks piirsuse saavutamiseks hageja õiguslikus sfääris, siis niisugune vastus pole rahuldav. Küsime veel, kust on "käsk" sellise tähenduse saanud. Ja me jõuame jällegi tsiviilprotsessi üldsihi probleemi juurde. Ent milleks on siis peale kohtuliku tuvastuse vajalik veel selline imperatiivne lisand. Ta ei anna mingit paremat selletust kohtuotsuse olemuse kohta kui see vaade, mis ütleb, et otsus on paljas loogilise järeldamise tulemus. Seepärast pole käsuteoorial tähtsust ka nendel juhtudel, millede seletamist ta pidas eelkõige silmas. Mis puutub otsusesse endasse, siis ses suhtes käsk pole muud midagi kui asja olemusse mittepuutuv lisand. Juriidi-

Juriidiline tähendus on vaid riigilt kohtu isikus lähtuval tuvastusel, süllogismi konklusioonil.

Kui üteldakse, et kohtuotsus on konkreetse õiguse tuvastus, siis selle all mõistetakse juba midagi suuremat kui paljast mõtlemise tulemust, ent tuvasus pole veel käsk. Käsk võib muidugi järgneda tuvastusele. Ent hagi siht on saavutatav ka juhul, kui käsku ei järgne. Kohtuotsuse mõte on vaid kohtulikus tuvastuses.³⁴ Käsk on vaid otsuse juhuslik element, kuigi ta võib olla väljendatud imperatiivsel kujul.

35

Prof. Joseph K o h l e r ütleb: Kohtuotsus ei kuulu^b sooritamisele mitte seepärast, et ta sisaldab käsu vaid seepärast, et ta kõrvaldab kahtlused õiguse olemasolu kohta. Kui sundsooritus võib antud juhul aset leida, siis mitte seepärast, et midagi on välja mõistetud vaid seetõttu, et kohtu poolt tehtud otsus tuvastab, et hagejal on materiaalne õigus sammeks.

Ei sundsoorituse vahendid ega ka viitamine nendele kohtuotsuses moodusta seda sihti, mida hageja võib taotella, kui ta pöördub haviga riigi poole kohtu isikus. Viimase ülesanne on puhtloogiline. Ent teostatakse teostatakse kuivõrd see ülesanne riigivõimu organi poolt, kohtuotsuse tähendus k v a l i f i t s e e r u b. Ta saab oma jõu mitte oma loogilise õigsuse vaid selle asjaolu tõttu, et ta tuleb in concreto allikast, mis oma olemuselt ei erine sellest, millest ammutab oma sanktsiooni ka õigusnorm.³⁶

Sellelt vaatekohalt lähtudes ei saa salata, et detsisiivsete ja dispositiivsete elementide³⁷ eristamisel kohtuotsuses on oma tähtsus. Nagu D e g e n k ö l b tähendab, on dispositiivne element vaid detsisiivse imperatiivne vorm.³⁸

Nende kahe elemendi korrelatsiooni Degenkolb kujutab järgmiselt. Kohtuotsuses ei "disponeeri" mitte kohus vaid alati ainult seadus. Kohus vaid selgustab, kuidas seadus disponeerib. Vastavalt sellele detsisiivne element kuulub kohtu ülesandesse selgustamise alal, dispositiivne aga vastava seaduse imperatiivi juurde, mida kohus vaid tuvastab. Ent iga pronuntiatio on dispositiiv, sest ta pole muud kui seadus in concreto (Das in das Konkrete entfaltetete Gesetz).³⁹

Degenkolb'i järgi pole seega kohtuotsus midagi muud kui tuvastus, s.o. loogilise süllogismi järeldus. Kuivõrd aga selles loogilises tulemuses sisaldub seaduse dispositiiv või seadus ise in concreto, kohtuotsus Degenkolb-i arvates pole paljas mõtlemise operatsiooni tulemus vaid, nii ütelda, kvalifitseeritud tulemus.^{ka}

Otsus on kohtulik tuvastus. Isegi siis, kui otsus imidagi mõistleb, piirdub ta vaid tuvastusega ja nimelt tuvastab ta subjektiivse õiguse olemasolu, mille alusel hageja võib sundida kostjat, millegi sammamisele. Mingit käsku kostjale temas ei leidu. Käsk sisaldub juba tuvastatud õiguses.⁴⁰

Degenkolb ei anna meile siiski kohtuliku tuvastuse täielikku juriidilist kvalifitseeringut. Selle saame prof. Oskar B Ü L O W'ilt.

Bülow'k järgi pole hagi siht mitte ainult selles, et saavutada loogilist järeldust selle kohta, et hagejal on olemas see õigus, millele ta pretendeerib. Hagi siht on ka veel selles, et sellel järeldusel on samasugune tähendus antud juhu jaoks, nagu seda in abstracto evib seadus. Teisiti: kohtuotsus pole vaid loogilise süllogismi tulemus, vaid evib ka õigusjõudu.⁴¹

See jõud pole aga tingindatud riigi käsust. Kuigi otsusele võib järgneda käsk, otsuse jõud ei sõltu mitte temast. Hoopis

vastupidi: käsk on tingindatud sellest jõust, mida evib kohtuotsus kui loogiline järeldus, mis tehtud pädeva riigivõimu organi poolt. Ainult ses mõttes võib kõnelda riigivõimu õigusliku tahte väljendamisest. Organ väljendab vaid seda, kellel antud juhul õn õigus. Sellest piisab, et kohtuotsus oleks lahendiks, mitte aga paljaks järelduste tegemiseks juriidiliste küsimuste kohta, mis esitatud kohtule.⁴²

Siduv jõud, mida kohtuotsus evib, ütleb Kisch,⁴³ ei rajane mitte konkreetsel kohtu käsul vaid õigusliku korra absoluutsel normil. See jõud on imanduv tagajärg üldprintsipiist, mis johtub vahetult tsiviilprotsessi kui õigusliku seisundi lõpliku selgustamise vahendi olemusest ja kohtu kui riigi organi positsioonist.

See jõud on konsekvents just sellest printsipiist, et õigus-suhted peavad kehtima just sel kujul, nagu nad on tuvastatud kohtu poolt. See eriline autoriteet kuulub otsusele ja ainult temale juba seaduse jõul. See autoriteet eristab kohtuotsust rangelt puhtloogilisest järeldusest, eriti just õiguslikes küsimusis tehtud järeldustest. Käsuks pole mingitt tarvidust.

Kisch tunnustab sellise käsu koguni liigseks. Seadus määrab absoluutsel kujul, et teatava faktiliste andmete kogumiga seostub kindel õiguslik tagajärg, näiteks, kohustus maksta 100. Konkreetsel juhul kohtunik peab vaid selgustama ja avaldama, et asjaolu kohta käivad andmed on tegelikult olemas ja et seetõttu saabus ka juriidiline tulemus - meie näites kohustus maksta 100. Selle nentimisega ammendubki seaduse käsk. Nüüdsest on vaieldamatu, et kostja peab sooritama otsuses tähendatud makse. Ta peab seda tegema mitte seepärast, et nii on kohtu tahes, vaid seepärast, et selline on objektive õiguse tahe. Kostja kohustus pole vaid kohtu erilise

käsu tulemus, vaid selle seaduse käsu tagajärg, mille rakendatavus antud juhule väljendatakse siduval kujul.

Ent milline on otsuse teinud kohtu erilise käsu tegelik siht, küsib Kisch. Sooritusmenetluse aktid näitavad, et taotluse sundtäitmise jaoks pole kohtu käsk *conditio sine qua non*. Äärmisel juhul tal võiks olla tähtsust kostja vabatahtlikule sammamisele õhutamiseks. Ent tegelik elu on näidanud, et protsess tekib ka siis, kui võlgnik *e i v õ i* võlga tasuda. Sel juhul ei saa ütelda, et ta poleks olnud valmis seda tegema. Kui võlgnik aga *e i s o o v i* tasuda, siis ei suuda ka kohtuotsus ta veenet muuta. Seetõttu, asjade tavalise käigu juures, poleks kohtu käsul peagu mingit tähtsust.⁴⁴

Seega ka Kisch, möönates, et kohtuotsusel on "siduv jõud", eitab siiski niisuguse käsu olemasolu, mida kohtuotsuses tahavad näha käsuteooria pooldajad. Kohus oma otsuses, ütleb ta,⁴⁵ ei nõua midagi ei sellelt, keda mõistab millegiks ega ka teistelt huvitatud isikuilt. Kohus vaid teatab neile kohustavalt, mida *s e a d u s* neilt nõuab.

Järelikult sammehagi puhul tehtava otsuse tähendus on tingitud just sellest jõust, mida evib materiaalne õigus, mida selle otsusega tuvastatakse. Materiaal-õiguslik kohustus ei muutu pärast kohtulikku tuvastust avalik-õiguslikuks kohustuseks.⁴⁶

Ent just seda laadi muundumist näevad käsuteooria pooldajad. Nii ütleb *L a n g h e i n e k e n*,⁴⁷ et kohtuotsuses sisalduv võimu käsk määrab kostja teatud avalik-õigusliku kohustuse. Tema arvates võib seda seletada kohtu kui riikliku autoriteedi erapooletu organi seisundiga. Ta näeb analoogiat juhuga, kus kaks isikut annavad küsimuse lahendamise selle kohta, et ühel on kohustus teise vastu, kas, näiteks, või kihlveo puhul, asjast mitte huvitatud isiku kätte

ja see tunnustab ühe võitjaks teise kaotajaks. Viimasel ei lasu siis kohustus mitte ainult vastase suhtes. See kohustus eksisteeris juba varem objektiivselt-õigusliku vahekohtu tingimusel, mille kaudu ta on vaid deklareeritud. Ent võidetu on kohustatud -muidugi mõista vaid moraalselt- ka vahekohtu ees täitma kihlveo.

Sama toimub Langheineken'i arvates ka kohtuotsuse juures.⁴⁸ Eri-
nevust näeb ta vaid selles, et sel ajal kui vahemees on eraisik, kohus on riigivõimu organ ja seepärast ta seatakse pooltele vastu kui õiguse subjekt, kes juriidiliselt seatud nende üle. Seepärast võlgnik, kellelt on midagi välja mõistetud, on juriidiliselt kohustatud otsuse sooritamiseks r i i g i e e s, keda esindab ta õiguskaitse organ. Loomulikult on see kohustus avalik-õiguslik.

Seda kohtuotsusega pealepandava kohustuse avalik-õiguslikku iseloomu Langheineken peab selle õigusjõu, mida kohtuotsus evib, seletamiseks oluliselt tarvilikuks. Talle ei piisa vaid sellest, et kohtuotsuse aluseks on ainult objektiivne õigus. Ta püüab selgitada, milles on sammeotsuse tegelik tähendus. Selline otsus, ütleb ta, on ühelt poolt mõõduandev otsus (massgebender Anspruch) konkreetse õiguse olemasolu kohta, teiselt poolt ja ka peamiselt, täpseltmääratletud tiitel sundsoorituseks. Selleks, et kohtuotsus võiks evida säärast tähendust, Langheineken'i arvates ei piisa ü l d n o r m i s t. Ta peab siin tarvilikuks konkreetse käsu sellele poolele, kes in concreto osutub kohustatuks.⁴⁹

Ent selline "üldnormi" vastandamine "konkreetsesele käsule" on vaevalt õige. Kui kohus tuvastab, et antud üksikjuhul on kohaldatav teatud seaduse norm, ja konkretiseerides seda, teeb otsuse, ta ei anna pooltele mingit muud korraldust, mis juba varem ei sisaldanuks õiguse üldnormis. See, mida Langheineken nimetab

konkreetses küsuks pole muud kui seadusandja tahte tuvastamine antud antud juhaks. Tehes seda, kohus ei käse vaid ainult tuvastab üldnormi vastavust antud konkreetsetes olustikus. Volitustega varustatud tsiviilkohus kui avalik-õiguslik organ ainult annab oma otsuses edasi seadusandja tahte, mis korraldab eraõiguslikke suhteid. Mõisteldes kostjalt midagi hageja kasuks, tsiviilkohus ei loo kostjale uut kohustust ega hagejale uut õigust vaid teatab, kuigi käsu kujul, 50 õiguse selgustamise loogilise operatsiooni tulemuse antud juhu jaoks.

Mitte kohtukäsk ei moodusta järelkult oselle otsuse olemust, mida taoteldakse sammehagiga. Sellise hagi sihiks on niisugune kohtuotsus, mis seadusjõuliselt tuvastab, et hagejal on õigus rahulduse saamiseks kostjalt. Seadusandja, et säilitada tsiviilõiguslikku korda, määrab abstraktselt üldnormi kõigi tulevaste juhtude jaoks. Samad ülesanded on ka kohtul. Ent kuna ta tuvastab, mis nimelt antud objektiivse õiguse süsteemi juures osutab subjektiivseks õiguseks konkreetsel juhul. Kohus vaid konkretiseerib õigust, tuvastades oma otsusega pööramatult seda, mida seadus antud juhu jaoks ette kirjutab. 51

Tähendab, sammeotsus on vaid kohtulik tuvastus ja kui otsuses näha hagi sihti, siis, määratletud oma sihi järgi, sammehagi on kohtuliku tuvastuse hagi. 52

II Oma lähemalt sihilt tuvastushagi nagu sammehagigi on riigile kohtu isikus esitatud taotlus selle tuvastamiseks, mis on või pole olemas tsiviilõiguslike suhete sfääris. 53

Sõna "tuvastus", s.o. "kindlakstegemine" (Feststellung, podtverždenie) osutab, et rahuldades tuvastushagi, kohus ei loo midagi uut, vaid ainult nendib millegi olemasolu, mis juba varem kindlaks tehtud. 54

Ühes sellega sõna "tuvastus" oma sünonüümi "kindlakstegemine" kaudu viitab ka selle kohtuliku toiminguga, mida antud hagi taotleb, juriidilisele mõttele. Nimelt, et oma tuvastusega kohus annab juriidiliste suhete olemasolule selle k i n d l u s e, mis peabki olema antud hagi rahuldamise tulemuseks. ⁵⁵

Seega siis võime ütelda, et oma sihilt tuvastushagi ei erine sammehagist. Nagu eelpool nägime, on ka viimase sihiks saavutada kohtuotsust, mis tuvastaks, s.o. teeks kindlaks, nendiks.

mõlemal juhul hageja taotleb sama kohtulikku toimingut, nimelt tuvastust. Kohtulik tuvastus on nii hästi sammeotsus nagu on seda ka tuvastusotsus kitsamas mõttes. ⁵⁶

See vaade pole aga leidnud üldist tunnustust. Teisel seisukohal asetsevad n.n. "käsuteooria" pooldajad. Nad eristavad sammeotsust rangelt tuvastusotsusest. Erisus seisvat "käsus", mida sammeotsus sisaldavat, tuvastusotsus aga mitte.

Prof. Laband tahab näha "käsku" nii samme- kui ka tuvastusotsustes. Igas kohtuotsuses, ütleb ta, ⁵⁷ ei leidu mitte ainult konkreetse otsuse tuvastus vaid "zugleich ein staatlicher Befehl", käsk kõigile, kellesse asi puutub, toimida kooskõlas kohtuotsusega tuvastatud õigussuhetega. Eriti käib see -rõhutab Laband- just tuvastusotsuste kohta. Ka need sisaldavad imperatiive pooltele ja õigushoole (Rechtspflege) organeile käituda oma toiminguis nii, et see vastaks antud otsustest tuletavaile loogilikele järeldustele.

Ent nagu eelpool nägime, võime ka sammeotsust vaadelda kui tuvastusotsust. Veel vähem on põhjust näha kohtu käsku tuvastusotsustes. Kui seadus lubab selliseid hagnosisid ja otsuseid, siis viimaste autoriteetne jõud peab olema ühesugune sammeotsuste jõuga. Ja ainult ses mõttes võib ütelda, et mõlemas otsuses on käsk kui seaduse imperatiiv.

Ent see on see imperatiiv, mis sisaldub tuvastuses. Mingeid lisan-
deid tuvastusele ei leidu ei tuvastusotsustes, samuti nagu neid pole
sammeotsustes. Mõlemal juhul otsus on vaid tuvastus. 58

Järelikult, kohtuotsuse olemuselt ja seetõttu ka oma sihilt
on nii sammehagi kui ka tuvastushagi õieti sama soo liigid.

Ent milles on nende differentia specifica? Selleks mõned peavad
hagi materiaal-õiguslikku sihti.

Nii ütleb K i s c h,⁵⁹ et kõigi kohtuotsuste üldiseks tunnuseks
on tuvastus, mis kohuslik ka tulevikus. Selles seisvatki otsuse
üldine või abstraktne funktsioon. Konkreetseks funktsiooniks olevat
aga otsusele eelnevale õiguslikule seisundile avaldatav toime.
Ja just need viisid, kuidas kohtuotsus mõjutab väljaspool protsessi
olevat suhet, ongi Kisch'i arvates tunnuseks, mis eristab otsuseid
nii ühe kui teise hagi liigi puhul. Ent teises kohas Kisch mõönab,⁶⁰
et nii samme- kui ka tuvastusotsustel on siiski sama juriidiline
loomus. Nad pole muud kui nende tulemuste seadusjõuline konstatee-
rimine, mis objektiivse õiguse jõul on saabunud juba väljaspool
protsessi.

Ei saa salata, et hagi materiaal-õiguslikul sihil on suur
tähtsus. Samuti on tähtis ka see toime, mida kohtuotsus antud hagi
suhtes võib avaldada hageja materiaal-õiguslikule statussele. Sest
kui selgub, et antud hagi suhtes tehtud kohtuotsus ei avalda hageja
õiguslikule seisundile mingit toimet, siis niisugune hagi ei peaks
üldse kuuluma läbivaatamisele. Siin puuduks ju see eeldus, mis
õigustab hagi esitamise. Kui aga see eeldus ja nimelt tarve saavu-
tada kohtuotsust selleks, et mõjutada hageja materiaal-õiguslikku
positsiooni on olemas, siis hagi peab kuuluma läbivaatamisele,
samuti tuleb teha ka otsus. See otsus, jättes kõrvale ta juriidili-
sed

tulemused, on täiesti ühesugune sel juhul, kui hageja taotleb vaid oma materiaal-õigusliku seisundi kindlustamist seadusjõudu eviva kohtuotsuse kaudu või mõnel muul viisil. Kohtulik toiming, mida hageja taotleb, ei sõltu üldse sellest, milliseid sihte hageja püüab saavutada väljaspool protsessi. Iga hagi, nii samme- kui ka tuvastushagi, taotleb kohtulikku tuvastust, milline on ühesugune mõlemal juhul.

Kohtuotsuse~~e~~ olemuselt mõlemad hagid on ühe ja sama soo liigid. See ühesugusus (Gleichartigkeit, odnorodnost') ei kõrvaldu ka see- tõttu, et tuvastusega võivad olla seoses erinevad tulemused. Sõe erinevus otsuste tulemuses on tingindatud sellest, et kummagi hagiga taoteldava kohtuliku tuvastuse esemed on erinevad.

§ 2. Tuvastushagi ese.

I Hagi esemeks on see, mille suhtes hageja palub kohtuotsust.⁶¹ Eelmises paragrahvis nägime, et tuvastushagi puhul tehtav otsus (tuvastusotsus) kujutab endast kohtulikku tuvastust, s. o. kindlakstegemist, nendingut, konstateeringut. Seega võiksime tuvastushagi eset määratella kui seda, mida hageja palub kohtulikult tuvas- tada, s.o. kindlaks teha, nentida.

Kehtiv TKS (§§1801) ja Saksa ZPO (§256) näevad ette, et eel- dusel, et hagejal on õiguslik huvi, ta võib esitada hagi juriidilise suhte olemas- või mitteolemasolu tuvastamiseks. Erandina ZPO lubab ka ürikute ehtsuse või ebaehtsuse tuvastushagisid. Viimaseid tunneb ka Prantsuse Code de Procedure Civile, mis, muide, ei näe ette õigus-⁶² suhte tuvastamist.

Järelikult võib siis meie kehtiva seaduse järgi tuvastushagi esemeks olla vaid juriidilise suhte olemasolu või olematus. Seda on rõhutanud ka Riigikohus ühes oma otsuses (T-73/21) järgnevalt:

"TKS § 1801 lubab tõsta nõudmist sel otstarbel, et kohtu poolt tunnistatakse juriidilise vahekorra olemas- või mitteolemasolu. Oluline on siin küsimus, kas teatav juriidiline vahekord olemas on või mitte, ainult selle asjaolu kindlakstegemiseks võib nõudmist tõsta, mitte aga vahekorra nõudjale väljaselgitamiseks, kui tal see teadmata või kahtluse all!" ⁶³

Nüüd tõuseb küsimus: kas asjaolu, et tuvastushagi esemeks on õigussuhe, pole vastolus TKS-i § 1-ga, kus üteldakse, et igasugune t s i v i i l õ i g u s e kohta kuulub kohtuasutiste lahendamisele. Samuti määrab § 1801, et tuvastushagid kuuluvad hagide hulka, mis käivad t s i v i i l õ i g u s e kohta (K sporam o p r a v e graždanskom...). Miks pole tunnustatud koosõlas ülal- tähendatud sätetega tuvastushagi esemeks õ i g u s e olemas- või mitteolemasolu? Või sisaldab väljend "õigussuhe" ka mõiste "õigus".

See vastolu pole jäänud tähelepanemata ka seadusandjale. § 1801 motiivid ütlevad, ⁶⁴ et väljend "õigus" on käesolevas paragrahvis asendatud väljendiga "juriidiline suhe" järgmistel kaalutlustel:

1) väljend "juriidiline suhe" määrab hageja ja kostja huvide sfääride vastastikuse kokkupuutumise täpsemalt kui sõna "õigus".

2) Ta hõlmab mitte ainult õigustest tekkinud huvid vaid ka need, mis tekivad faktidest, näit. v a l d u s e s t, mis BES-i järgi pole mitte õigus vaid fakt (vrd. BES §§ 623 ja 637).

3) Ta on oskussõna, millel BES-i järgi on täpselt määrateldud tähendus (vrd. BES §§ 2909 ja 3705).

Motiivid ei anna meile mingit lähemat seletust, kuidas väljendiga "juriidiline suhe" on võimalik täpsemalt piiristada poolte huvide sfääre. Seepärast käsitleme seda küsimust veidi pikemalt.

Kui hageja esitab hagi, siis ta taotleb kohtult teatud toiminguid. Kohtu ülesanne on selles, kuidas materiaalse õiguse seisukohalt demarkeerida poolte huvide sfääre. 65

Sammehagi puhul peab kohus tuvastama hageja õiguse rahulduse saamiseks kostjalt ja, implicate, kostja vastava kohustuse.

Kui esitatakse hagi õigussuhte tuvastamise kohta, tuleb kohtul jällegi kindlaks teha, et 1) kahe isiku vahel on olemas side, 2) et see side on just kahe isiku vahel. Kõnesolev side on loodud juriidilise normiga ja seisneb selles, et ühe isiku kohustus on oma positiivselt küljelt seotud teise isikuga. Oma positiivsest küljest see õigussuhe kujutab enesest ühe õigust, negatiivsest küljest - teise kohustust.

Nii on lugu juhul, kui tuvastatakse kohustusõiguslikku suhet.

Ent sellise õigussuhte tuvastamine ei puuduta veel kõiki nõudlusi kostja vastu, millised sisalduvad tuvastatud suhtes.

Tuvastushagi puhul, mille esemeks on kohustusõiguslik suhe, tuvastatakse, et isikute vahel on olemas juriidiline side, mis on terve rea ühelt poolt teise vastu suunatud nõudluste allikaaks.

Näiteks, kui kuulub tuvastamisele õigussuhte olemasolu üürilepingu järgi, siis kohus nendib, et antud isikute vahel on olemas säärane side, mille tulemuseks võib olla õigus nõuda üüri tasumist, õigus nõuda remondi tegemist, jne.

Käesoleval juhul ei või olla mingit kahtlust, et kõlbulik on vaid väljend "juriidiline suhe" või "õigussuhe". Sõna "õigus" tarvitamine antud korral võiks põhjustada tuvastushagi ärasegamist sammehagiga. 66

Ent isegi sel juhul kui hageja palub oma absoluutse õiguse, näit. omandiõiguse tuvastamist antud asja suhtes, on tuvastuse

esemeks jällegi õigussuhe.⁶⁷

Mõnelt poolt on avaldatud arvamist, et antud juhul on küll tegemist õigussuhtega, ent see suhe pole olemas mitte kahe isiku vaid isiku ja asja vahel. Isegi kui selline vaade oleks õige, ei saaks niisugune õigussuhe ometi olla tuvastuse esemeks hagile, mis taotleb kohtult just k a h e i s i k u õigusliku sfääri piiristamist mitte aga vaid ühe isiku õigusliku positsiooni fikseerimist.⁶⁸

Juhul, kui esitatakse hagi omandiõiguse tuvastamiseks antud asja suhtes, siis ei mõelda mitte hageja vahetada selle asjaga vaid suhet teise isikuga asja pärast.⁶⁹

Kui absoluutse õiguse küsimuses tekib vajadus pöörduda kohtu poole hagiga, siis see t e i n e i s i k osutub sama piirsaks nagu selgi juhul, kui esitatakse hagi kohustusõigusliku suhte tuvastamise kohta. Rahu ajal, enne kui tekib tarvidus kohtu vahetalituseks, absoluutne õigus suunatakse contra quemcumque, kusjuures ta sisaldab endas keelu kõigile tungida omaniku sfääri. Ent niipea, kui on vaja tõsta küsimust anda omandiõigus kohtule läbivaatamiseks hagi korras, siis tähendab, on selgunud ka see isik, suhet kellega on tarvis tuvastada kohtulikus korras. Kohtul tuleb sel juhul anda vastus: "hagejal on omandiõigus antud asja kohta, kostjal aga seda õigust pole."⁷⁰

Järelikult mõlemate isikute õiguslike positsioonide piiristamine seisneb õieti ühe ja sama õiguse selgustamises. Võib ütelda, et tuvastuse esemeks on just antud "õigus". Ent sel on täiesti sama tähendus, mis kohustusõigusliku "õigussuhte" tuvastamiselgi. Viimasel juhul määratakse nii hageja kui kostja materiaalõiguslikud positsioonid sellega, et nenditakse "hagejal on õigus nõuda, kostja on

vastavalt kohustatud." Absoluutse õiguse tuvastushagi puhul on kohtu tegevus analoogiline. Ta seisneb selles, et piiristatakse õiguslik seisund sama kahe poole vahel, kelledest ühel - vastavalt kohtu otsusele - on õigus antud asjale, teisel aga seda õigust pole. ⁷¹

Seepärast, kui kõneldakse, et tuvastushagi esemeks on õigussuhe, siis sellega mõeldakse just suhet k a h e i s i k u vahel, kuigi suhe ise polekski kohustusõiguslik.

Sellise mõiste alla sobib ka absoluutse õiguse tuvastushagi. Seepärast pole see viga, kui üteldakse, et tuvastushagi esemeks võib olla nii "õigussuhe" kui ka "õigus". Ent kuivõrd see "õigus" tuvastatakse mitte absoluutsel teel vaid suhtes antud isikuga, kes esineb kostjana, siis on väljend "õigussuhe" täpsem kui "õigus". ⁷²

Ent täiesti väär on pidada tuvastuse esemeks vaid "õigust". See tähendaks tuvastuse esemete hulga piiramist. Ja nimelt jääks välja terve kohustusõiguslike suhete ala. Teisest küljest, tunnustades tuvastuse esemena vaid "õigust", lastakse silmist säärase tuvastuse tegelik tähendus, millime on selles, et tuvastatakse poolte vaheline suhe mitte aga igähe neist absoluutne seisund. ⁷³

Kuivõrd kasutatakse mõistet "õigussuhe", siis sellega ei kõrvaldu veel "õiguse" tuvastamisele suunatud hagide võimalus. See on võimalik ka ilma vastava vastava viiteta protsessinormistikus. ⁷⁴ Ex-Austria koodeksis oli see aga väljendatud koguni expressis verbis.

II Sageli hagejad paluvad kohut tuvastada teatud f a k t i d e või f a k t i l i s t e o l u k o r d a d e olemasolu või olematust. Näiteks, keegi palus tunnustada oma Pärnu linna vastu avaldatud hagipalves, et S. valla U. külas asetseva K. talu majapidamishooned on tema kulul ja tema materjalist ehitatud. hiljemini kohtuistungil

palus hageja volinik hagipalves väljendatud taotlust formuleerida järgnevalt, et hagipalves mainitud ehitised on ehitatud hageja poolt ja et temal tekib tasusaamise õigus. Omandiõigust hageja aga ei taotelnud.

Jaoskonnakohtunik jättis hagi rahuldamata. Asi läks lõpuks Riigikohtusse, kes seletas, et jaoskonnakohtunik on talitanud õieti, lõpetades asja ära. Sest antud juhul hageja ei avaldanud mingit palvet mõne juriidilise suhte olemasolu tuvastamise kohta vaid taotlust tunnustada teatud faktilise olukorra olemasolu, millest hageja volinik järeldab, et tema volitajal tekkivat sellest tasusaamise õigus, ilma et oleks näidanud, millisesse juriidilisse vahekorda on hageja kostjaga sattunud mainitud hoonete ehitamise tagajärjel. Säärastel oludel -ütleb riigikohus- võis jaoskonnakohtunik hageja poolt alustatud asja ära lõpetada põhjusel, et avaldatud hagi esemeks polnud mõne juriidilise vahekorra vaid ainult teatud faktilise olukorra olemasolu tunnustamise taotlus, mis taotluse lahendamise ei kuulu aga tsiviilkohtu võimkonda TKS-i §§ 1 ja 1801 põhjal. (TKS § 79 ja 53 p. 4). ⁷⁵

Ka ex-Vene Senat on juba varem mitmel puhul asunud seisukohale, et hagide esitamine mingi fakti olemasolu kindlakstegemiseks pole lubatud (246/1875, 154/1879, 1882/18799). Küll aga lubas Senat hagi esitada fakti juriidilise tähenduse (näit. end. peremehelelrendi maksmise kohta) tuvastamiseks (vrd. 82/1882).

Mis puutub Saksa kohtupraktikasse, siis ei luba ka see üldreeglina hagide esitamist, millede taoteldakse faktide (blosse Tatsachen) tuvastamist. ⁷⁶ Erandiks on ZPO § 256 expressis verbis ette nähtud ürikute ehtsuse või ebaehtsuse tuvastamine, kuid seda käsitleme allpool.

Miks ei võisiks faktid olla tuvastushagide esemeks? Ometi on ju faktid (Siin tuleb mõelda "juriidilisi fakte".) õigussuhtega väga lähedas seoses. Õieti ei saa ilma õigusliku faktita olla ka mingit õigussuhet. Faktid põhjustavad suhte tekkimise, muutumise kui ka lõppemise. Fakt on seega õigussuhtega samas vahekorras nagu põhjus ja tulemus. Kui lubada tulemuse, s.o. õigussuhte kohtulikku kindlakstegemist, miks keelata seda siis põhjuse suhtes. Püüame sellele küsimusele vastata.

Kui kohus tuvastab õigussuhte olemasolu, siis seega ta näitab mõlemale protsessipoolle kätte nende õiguslikud positsioonid ja konstateerib oma otsusega, kellele missugune õigus kuulub. See õigus omandab otsuse seadusjõusse astumisega erilise jõu. Sellist tulemust taotlebki igasugune tuvastushagi.

Juhul, kui oleks võimalik esitada hagi fakti tuvastamiseks, siis kohus võiks ütelda vaid seda, kas see fakt on tõendatud või mitte. Selle läbi jääksid aga faktist tingindatud õiguslikud tagajärjed selgustamata. Teadmatud õiguslikud tulemused ei omandaks aga seda kindlust, mida evib kohtuosuse seadusjõud vaid nende tulemuste suhtes, mis kohtuotsuse tõttu on antud faktiga seotud.

Teiseks põhjuseks, miks faktide tuvastushagid pole lubatavad, on kohtulik ökonoomia. Kuna faktide tuvastushagide esemeiks võiks olla igasugune õigussuhtesse kuuluv materjal, siis suureneks protsesside arv tunduvalt, mida aga ei saa soovitavaks pidada.

Peale selle, faktide tuvastamisele suunatud hagide esitamise õigus, juhul kui ta oleks lubatud, oleks vastolus kohtu peäülesandega. Kohtu ülesandeks on - lõpetada igal konkreetsel juhul seadusandja poolt alustatud töö. Nimelt avab kohus abstraktselt väljendatud normi antud juhu jaoks. Sel teel ta hävitab protsessijate

õigusliku positsiooni teadmatuse ja annab nende õigusele kaitset.⁷⁹
 Sellist ülesannet kohus ei saaks sooritada faktide tuvastamisel.
 Kohus peaks siis endale võtma ülesande, mis ei vastaks tema tegevuse
 olemusele. Niisugustel asjaoludel aga ei saaks kohtulik organ teos-
 tada faktide tuvastamist muidu kui seadusandja erilisel käsul. Muidugi
 võib fakt lõppude lõpuks viia ka õiguse ja õigussuhte tekkimiseni,
 ent kuni see pole toimunud, pole kohtul alust hakata fakti olemasolu
 kindlaks määrama.⁸⁰

Järelikult ei või faktid moodustada tuvasushagi eset.

Erandit antud reeglist tuleb näha ZPO pool^t lubatud ürikute
 ehtsuse ja ebaehtsuse tuvastamises.⁸¹

Peab mõnna, et üriku ehtsuse või ebaehtsuse tuvastamises ei
 saa näha midagi muud kui ainult fakti tuvastamist. See on sama laadi
 nähe nagu tõendite kindlustamine. Selleks, et jäädvustada antud
 tunnistaja öeldist ennem, kui see toimuks kohtus tavalises protsessi-
 korras, ta protokollitakse. Üriku ehtsuse tuvastamise korral samuti
 määratakse ta juriidiline kehtivus ennem, kui dokumendi sisu võetakse
 järeldamiseks, et tõendamise ese on olemas.⁸²

Ürikute ehtsuse tuvastamine, nagu tõendite kindlustaminegi,
 toimub ka tulevase protsessi huvides. Ent tõendite kindlustamisel
 on õieti sama tähendus, nagu oleks antud tunnistaja öeldis heliplaa-
 distatud.⁸³ Siin ei toimu tegelikult mitte antud fakti olemasolu tuvas-
 tamine vaid nende andmete olemasolu tuvastamine, mille alusel kohus
 hiljemini võiks jõuda otsusele antud fakti olemasolu kohta.⁸⁴

Uriku ehtsuse tuvastamine määrab seadusjõudu eviva otsuse kaudu
 kirjaliku tõendi selle omaduse olemasolu, mille puudumisel tõend,
 kui see peaks protsessis tarvilikuks osutama, kuuluks kõrvaldamisele
 kohtuniku veenmise vahendite hulgast.⁸⁵

Mis puutub ürikute tuvastushagide ja õigussuhete tuvastushagide korrelatsiooni, siis võib nentida, et ürikute tuvastushagid on viimastest täiesti erinev nähe: nad pole mitte õigussuhte vaid fakti tuvastushagid. 86

Neid hagnosis võiks õigussuhte tuvastushagidega samastada vaid juhul, kui nad oluaks suunatud nende õiguste ja kohustuste juriidilise tähenduse tuvastamisele, mille olemasolu kohus saaks järeldada, kui antud ürik, tunnustatud ehtsaks, esitatakse tõendite hulgas. Ent üriku ehtsuse või ebaehtsuse tuvastushagi suundub ainult sellele, et kindlustada antud dokumendi, kui juriidiliselt täiusliku tõendi, vastuvõttu kohtu poolt või lükata tagasi. 87

Kohtuotsus ürikute tuvastushagi puhul osutub olemuselt erinevaks õigussuhte tuvastushagi puhul tehtud otsusest. Viimasel juhul kohtulik tuvastus käsitab just neid juriidilisi tagajärgi, mis on tingindatud antud fakti olemasolust. Tõendite ehtsuse tõendamise eeskirjade faktide hõlmamisega ega nende tõendavuse (dokazuemost') kindlustamisega. 88

Ürikute tuvastushagide suhtes võiks märkida veel seda, et nad on leidnud saksa kohtupraktikas tarvitamist vaid väga piiratud määral. 89

III Nägime, et faktid ei või moodustada tuvastushagi eset. Selleks võib olla vaid õigussuhte olemasolu või olematus. Ent mida tuleb mõista "õigussuhte" ehk "juriidilise suhte" all. Millised on tema tunnused?

Nendele küsimustele ei anna mingit vastust ei TKS ega ZPO. Ka kehtiv materiaal-õiguseik normistik, BES, kuigi ta kasutab (näit. §§ 2909 ja 3705) väljendit "juriidiline suhe", ei sisalda aga kusagil selle mõiste legaaldefiniitsiooni. Õigussuhte legaaldefiniitsiooni ei leia me ka BGB-s, kõnelemata VSK X k. 1. j.

Mõiste "juriidiline suhe" määratlemiseks tuleb meil seega vastava legaaldefiniitsiooni puudusel kasutada mõnd määrangut, mis käibivad teaduslikus kirjanduses selle mõiste kohta.

Juriidiline ehk õigussuhe on niisugune inimeste eluline vahekord, mis korraldatakse objektiivse õiguse normidega.⁹⁰

Analüüsides toodud definiitsiooni näeme, et mitte iga suhe ei ole veel "juriidiline". Et kvalifitseerida mingit vahekorda "juriidiliseks", ta peab vastama järgmistele tingimustele.

Esiteks - ta peab olema eluline suhe.

Teiseks - suhe peab olema inimeste vaheline. Suhe inimese ja asja vahel pole toodud määrangu kohaselt "juriidiline" suhe.

Kolmandaks - et olla "juriidiline suhe" antud vahekord peab olema niisugune, mida objektiivne õigus tunnustab.

Kohtupraktikas esineb juhte, kus hageja palub tuvastada mingit abstraktselt suhet või õiguslikku olukorda. Sellist hagi kohus ei saa rahuldada. Et suhe võiks olla juriidiline ja järelikult kõlbada tuvastushagi esemeks, ta peab olema eelkõige eluline. Abstraktsel suhtel puuduvad need faktilised alused, millede suhtes kohus peaks tegema otsuse antud küsimuses. Kohtul puuduks siin võimalus õiguse konkretiseerimiseks. Teiseks - kohus faktiliste aluste puudumisel ei saaks tuvastada neid tunnuseid, mille järgi võiks igal⁹¹ uuel juhul määrata antud asja samasust teisega, mis varem otsustatud.

Käsiteldud põhjustel tuleb jätta läbi vaatamata hagi, millega taoteldakse mingi õigusküsimuse tuvastamist, nt. kas teatavate asjaolude olemasolul võib tekkida teatud õigussuhe.⁹²

Samuti ei või tuvastushagiga taotella tavaõiguse normi tuvastamist.⁹³

Positiivset tuvastushagi kohus võib rahuldada vaid siis, kui ta veendub, et need faktid, mis moodustavad õigussuhte, on tegelikult olemas, s.t. õigussuhe on konkreetne. Kohus ei saa mingil tingimusel võtta läbivaatamisele hagi, mis on suunatud vaid õigussuhte tekkimise võimalusele, s.t. niisugust hagi, mille esemeks oleks h ü p o t e e t i l i n e õigussuhe. ⁹⁴

Järelikult võib tuvastushagi esemeks olla vaid selline õigus-suhe, mis on juba olemas. Hagiga ei saa taotella veel mitte olemas-oleva õigussuhte tuvastamist. Tuleb enne ära oodata, kuni juriidiline vahekord on tekkinud.

Toodud põhjustel ei saa esitada hagi näit. isaduse kohta enne lapse sündi või pärimisõiguse kohta enne pärandaja surma. ⁹⁵

Hagi on aga võimalik, kui küsimuses on õigussuhe, millest teatud tähtaja saabumisel võiks nõudlus tekkida. ⁹⁶

Samuti on võimalik tuvastada, kas antud õigussuhe oli olemas ühel eelnenud, täpselt määrateldud momendil. Saksa Reichsgericht on on igatahes selliseid hagnosisid sanktsioneerinud. ⁹⁷

Õigus on sotsiaalne nähe, seepärast võib juriidiliseks nimetada vaid i n i m e s e s u h e t i n i m e s e g a. Ebaõigeks tuleb seepärast tunnustada nende vaade, kes tahavad tunnustada õigus-suheteks: 1) inimese ja asja suhet, näit. omandiõiguses; 2) inimese ja objektiivse õiguse suhet; 3) inimese suhet subjektiivsesse õigusse, näit. nõudeõiguste pantimine! 4) asja suhet asjaga, nt. pea-asja suhe päraldisega. ⁹⁸ Loeteldud vahekorrad ei või seega tulla ^{riisim} küsimusse esemete-^{na} esemetena.

Mittē kõik inimestevahelised elulised suhted ei või olla ^{dilised} juriidilised. Suhtel on vaid siis õiguslik iseloom, kui tegemist on käitumise aktiga. Suhe pole juriidiline, kui asi puutub mõtetesse ja tunnetesse, mitte aga neid reflekteerivaisse toiminguisse. ⁹⁹

Peale selle peab antud suhe olema ette nähtud objektiivse õiguse normides, s.t. ta peab olema juriidiliselt oluline ja seisma õiguse kaitse all. Vastasel korral pole meil tegemist juriidilise suhtega vaid o l u s t i k u l i s e suhtega. Need aga ei või moodustada tuvastuse eset.

Hasartmängust tekkinud suhe on küll eluline, konkreetne vahekord, samuti on see suhe inimestevaheline, ent siiski ta pole õigussuhe, sest et seadus teda ei tunnusta ja koguni keelab (BES §§ 4339,40)

Saksa seadusandluse järgi pole mängusuhe üldse haigetav, vaatamata sellele, kas mängul on hasartne iseloom või mitte. Edasi ei või Saksa õiguse järgi tuvastushagi esemeks olla kihlveost tekkinud suhted. ¹⁰⁰

Kelle õigussuhted võivad olla tuvastushagi esemed? Kas protsessipoolte omad või ka kolmandate isikute suhted? Vanem vaade tunnustas õigussuhete tuvastamist vaid poolte vahel. See vaade ei leia kaasajal enam pooldajaid. Nüüd arvatakse, et tuvastatav suhe võib kuuluda kolmandale isikule või olla suunatud tema vastu. ¹⁰¹

Kompromissseisukohta on väljendanud Hellwig.¹⁰² Tema järgi võib hageja taotella vaid oma õigussuhete (negatiivsete hagi juures) vaid nende, millede osalise kosta väidab end hageja suhtes olevat) tuvastust, seevastu ei tarvis^t kostja olla tuvastatava õigussuhete teine subjekt.

Põhimõtteliselt tuleks lubada selliste õigussuhete, millede subjektid pole protsessipooltega identsed, tuvastushagisid vaid siis, kui selle läbi tingindatakse protsessipoolte õigussuhete olemas- või mitteolemasolu. ¹⁰³

Tuvastushagi esemeks õigussuhe võib olla vaid tingimusel, et ta oleks eraõigusliku nõudluse aluseks. Vastasel korral ei saaks

olla tsiviillasja. Ei saaks tekkida ka juriidilist huvi selle asja kohtuliku lahenduse vastu, mis on üldiseks hagiõiguse tekkimise eelduseks. Vajalik pole, et õigussuhe ise oleks tsiviilõiguslik. Ka avalik-õiguslik suhe võib olla tuvastushagi esemeks. Tingimuseks on, et ta on tsiviilõigusliku taotluse allikaks. ¹⁰⁴

Tuvastushagi esitamise suhtes pole oluline, kas õigussuhte aluseks on s i s e- või v ä l i s õ i g u s e normid. Nii võidakse tuvastada õigussuhteid, mis olelevad välismaalaste vahel ja tulevad otsustada välismaa õiguse põhjal. Erandiks on vaid sellised välismaised õigussuhted, mis põhjenevad õigusnormidel, mille rakendamine vastava maa rahvusvahelise eraõiguse järgi on keelatud. Välismaise õigussuhte tuvastamist ei takista ka see asjaolu, et selle õigussuhte toime on piiratud välisriigi territooriumiga. ¹⁰⁵

Erandiks peetakse kohtupraktikas kui ka kirjanduses v ä l i s m a a p a t e n t i d e s e puutuvate suhete tuvastamist. Nii ei rahuldanud Reichsgericht hagi, millega taoteldi, et hageja on ühe USA patendi omanik. ¹⁰⁶

Nägime, et tuvasushagi esemeks võib olla vaid õigussuhe. Viimane ongi tunnus, mis eristab tuvastushagisid sammehagidest. Nagu need, nii ka tuvastushagid kuuluvad liikidena ühte ja samasse soomõistesse, milleks on kohtulikud tuvastushagid laiemas mõttes. Ent samal ajal, kui liigi erisuselt tsammehagisikujutab endast hagi sammeõiguse kohtuliku tuvastuse kohta, tuvastushagi, määrateldud liigi erisuse põhjal, on hagi, millega taoteldakse tsiviilõigusliku suhte kohtulikku tuvastust.

§ 3. Tuvastushagi alus.

Hagi aluse moodustavad kõik need andmed, milledest hageja tuletab oma hagi taotluse. ¹⁰⁷ Kuna tuvastushagi pole suunatud tsiviilõigusliku taotluse teostamisele, siis ta ei põhine ka subjektiivsel tsiviilõigusel nagu sammehagi. Tuvastushagi aluseks seepärast on ainult faktilised asjaolud. Viimased omakorda võivad olla 1) õigusttekitavad, ¹⁰⁸ 2) õigustlõpetavad.

Õigusttekitavad faktid on aluseks positiivsele tuvastushagile, milline teatavasti taotleb õigussuhte olemasolu tuvastust. Näiteks, hageja esitab hagi, ¹⁰⁹ milles palub tuvastada, et tema ja kostja vahel on isadussuhe. Oma hagi alusena hageja esitab fakti, et kostja oli hageja emaga eostumise ajal sugulises ühenduses.

Negatiivne tuvastushagi on suunatud õigussuhte olematuse tuvastusele. Et õigussuhe on lakanud olemast, seda järeldab hageja sellest, et on aset leidnud teatud faktiline asjaolu, millel on õigustlõpetav toime. Kohtule esitatud hagi palves hageja toobki ette vastava fakti, mis antud juhul ongi tema hagi aluseks. Isik, kelle kohta teine isik on levitanud kuuldusi, et ta on selle teise isikuga võla-vahekorras, võib esitada vahekorra olematuks tunnustamise kohta hagi, kusjuures hagi aluseks on fakt, et hageja on oma võla kostjale tasunud.

Mõned autorid mõistavad hagi aluse all seda õigussuhet, millest hagi tuleneb. Nii Wach, venelased Isačenko, Annenkov j.t. llo

Ka ex-Vene senat on oma otsustes korduvalt samale seisukohale asunud (vrd. 1873/1311, 1888/1, 1888/50, 1889/66, 1900/74). Selline kontseptsioon ei vasta tuvastushagi olemusele, sest nagu eelpool ¹¹¹ (B §2) nägime, on tuvastushagidel õigussuhe esemeks mitte aga aluseks.

§ 4. Õiguslik huvi.

TKS-i § 1801 lubab tuvastushagi esitamist, kui hagejal on antud ajal (v dannee vremja) seaduslik (zakonnyj) huvi juriidilise suhte olemasolu või olematuse kohtulikuks tuvastuseks.

ZPO § 256 järgi on tuvastushagi esitamine võimalik ainult eeldusel, et hagejal on õiguslik huvi (rechtliches Interesse) õigussuhte koheseks (alsbald) tuvastuseks kohtu poolt.

Mõlema normistiku järgi on seega tuvastushagi esitamisõiguse conditio sine qua non huvi, kusjuures normistikud lähevad lahku vaid selle huvi kvalifitseerimises. Nimelt nõuab TKS, et huvi peab olema "seaduslik", ZPO aga, et ta olgu "õiguslik".

Enne kui asume nende erinevuste vaatlemisele, katsume selgitada, mida tuleb mõista "huvi" all üldse. Kuna ei TKS ega ZPO anna meile vastavat legaaldefiniitsiooni, siis tuleb meil "huvi" määratlemiseks kasutada juriidilist kirjandust.

112

"Huvi" ütleb Cohnfeldt, "on igasugune kasu (Vorteil), mida teatud isik võib teatud faktist saada". Või teisiti: "kõik see, mis keegi saavutaks teatud asjaolust, kui see leiaks aset".

Kui nüüd üteldakse, et kellegil isikul on huvi hagi esitamiseks, siis toodud määrangu mõttes tähendaks see seda, et isik loodab hagi esitamisest saada mingit kasu. Hagi esitamine oleks ainult vahendiks, millega seda kasu taoteldakse.

Milles võib seisneda see kasu, mida hageja loodab hagi esitamise kaudu saavutada.

Teame, et hageja eesmärgiks hagi esitamisel on saavutada seadusjõulist kohtuotsust. Järelikult, huvi hagi esitamiseks on õieti huvi hagi esitamise tulemuste, s.o. seadusjõulise kohtuotsuse vastu.

Vastavalt sellele ka see kasu, mida hageja saavutab, on see kasu, mida antud isiku jaoks võib evida seadusjõuline kohtuotsus.

Ent seadusandlused on määranud expressis verbis, et tuvastushagi esitamise pole võimalik mitte igasuguse huvi olemasolles. Huvi, et ta õigustaks hagejat esitama hagi, peab TKS-i järgi olema s e a d u s l i k, ZPO järgi aga - õ i g u s l i k.

Mis puutub TKS-i nõudesse, et huvi tuvastushagi esitamiseks olgu "seaduslik", siis tuleb märkida, et s e a d u s l i k huvi on niisugune huvi, mida seadus tunnustab. Selle nõude rõhutamine expressis verbis on täiesti liigne, sest hageja iga huvi saavutada kohtuliku kaitse õigust ei saa olla teissugune kui ainult seaduslik. ¹¹³

Väljend "seaduslik" pole seega kohane selle huvi kalifitseerimiseks, mis on tuvastushagi eelduseks. Vaatame, kas ei sobi selleks paremini väljend "õiguslik", mida tarvitab ZPO.

Kui üteldakse, et hagejal on õ i g u s l i k huvi, siis sellest tuleb saada aru ses mõttes, et k a s u, mida saavutatakse hagi esitamise kaudu, peab seisnema just selles õ i g u s l i k u s tähenduses, mida evib antud isiku jaoks seadusjõuline kohtuotsus. Kuna aga seadusjõulise kohtuotsuse instituut on nähtud ette objektiivses õiguses hageja ja kostja materiaal-õigusliku seisundi selgustamiseks ja kindlustamiseks, siis, vastavalt sellele, ka hageja "õiguslik" huvi peab seisma just selles m a t e r i a a l - õ i g u s l i k k u s k a s u s, mida kohtuotsuse seadusjõud evib. Õiguslik huvi hagejal on olemas vaid siis, kui ta seadusjõulise kohtuotsuse läbi saavutab kasu, mis seisab selles, et ta materiaal-õiguslik seisund muutub piirsaks ja kindlaks. ¹¹⁴

"Õiguslik" huvi seisab kohtuotsuse seadusjõus seetõttu, et

otsuse seadusjõud mõjutab hageja tsiviil-õigusliku positsiooni selgustamist ja kindlustamist. Sellisel kindlustamisel on tsiviil-õiguslikud tulemused, mis seisavad selles, et v älditakse see õigusriike, mis ähvardanuks hagejat ja, kui poleks olnud kohtuotsust, leidnuks ka aset.

Õiguslik huvi on järelikult huvi tsiviilõiguse teostamiseks. Selle õiguse teostamises sisaldubki see kasu hagejale, missugune on tarvilik " huvi" olemasoluks. Kuivõrd kõneldakse õ i g u s e teostamisest tulenevast kasust, siis tuleb selle all mõelda õiguslikku huvi.¹¹⁵ Sellist õiguslikku huvi esitabki hagi, sest et just hagi esitamise kaudu saavutatakse seadusjõuline kohtuotsus, mis omakorda on tähendatud kasu saavutamise vahendiks.

Milles seisneb see kasu? Selles, et hageja saavutab oma tsiviilõiguslike suhete sfääris niisuguse seisundi, kus ta võib takistamatult teostada omi tsiviilõiguslikke nõudlusi.¹¹⁶

Kirjeldatud laadi huvi rahuldamisel on hageja positsiooni suhtes tähtsust mitte ainult tsiviilõiguslike vahekordade vaid ka teiste õigussuhete valdkonnas juhul, kui viimane on seoses hageja tsiviilõiguste sfääriga. Ent ka niisugusel korral "õiguslik" huvi ei kaota oma põhilist tähendust tsiviil-õigusliku huvina, sest et tulemusel, milleni viib õigussuhte tuvastushagi, on teiste õigussfääride suhtes tähtsust ainult seepärast, et oli olemas huvi hageja tsiviilse positsiooni kindlustamiseks ja selgustamiseks. Vastasel korral asi ei saaks kuuluda tsiviilkohtu kompetentsi.¹¹⁷

Ainult ses mõttes võib ka ütelda, et õiguslik huvi, mis tingindab õiguse tuvastushagi esitamiseks, ei tarvitse olla ainult eraõiguslik, vaid võib olla juriidiline selle sõna kõige laiemas¹¹⁸ mõttes.

Teisiti: õiguslik huvi, põhjustades tsiviilõigusliku suhte tuvastust, ja selle läbi ka hageja tsiviilse materiaal-õigusliku seisundi selgustamist, võib edasises viia koguni niisuguste õiguslike tagajärgedeni, millised ei kuulu üldse tsiviilõigusse. Õigusliku huvi olemasolu kindlakstegemisel võidakse seepärast võtta arvesse ka seda asjaolu, et tuvastamisele kuuluv õigussuhe avaldab toimet hageja positsioonile kriminaalõiguslikust seisukohast. 119

Huvi, mis tingindab tuvastushagi esitamise, peab olema õiguslik just seepärast, et vaid seda laadi huvid on kohtu poolt kaitstavad. Ses mõttes poleks üldse vajalik, kõneledes õiguslikust huvist, lisandada sõna "õiguslik" või "juriidiline". Huvi hagi suhtes võib olla ainult juriidiline, kuigi see kvalifikatsioon polnud eriti rõhutatud. Ent iseendast mõistetav on, et kui hagi esitamise õiguse tekkimiseks on vajaline "huvi", siis see võib olla vaid õiguslik ja eräti vaid tsiviilõiguslik huvi. 120

Väljend "õiguslik huvi" on siiski vajalik selleks, et kõrvaldada kahtlus, nagu võiks hagi esitamise õigus tekkida ka teist laadi, s.o. mittejuriidiliste huvide olemasolul.¹²¹ Kohtuliku tuvastuse tulemus võib osutada tähtsaks näiteks majanduslikult. Ent õigus hagi esitamiseks tuleb tunnustada olemasolevaks vaid tingimusel, et hagejal on olemas juriidiline huvi. Kui tähtis ka poleks hageja varanduslik huvi, siiski mitte tema ei määra hagi esitamise õigust. Selleks on vajalik, et selle otsuse seadusjõud, mida hageja taotleb, võiks kõrvaldada hageja õigusliku seisundi ebamäärasuse. Selleks on aga omakorda tarvilik, et hageja materiaal-õiguslikus seisunidis oleks tühik, mida võiks kõrvaldada hagi esitamisega.

Küsime nüüd, millal on siis hagejal olemas õiguslik huvi hagi esitamiseks.

Õiguslik huvi on hagejal olemas vaid siis, kui hagi esitamine ja sellele järgnev tuvastus osutuvad t a r v i l i k u k s.

Millal on see tarvidus olemas? Milles ta avaldub?

Sammehagi esitamise tarve on olemas momendil, kui rikutakse seda õigust, mille tuvastamisest on jutt. Õigusriike ongi selleks tunnuseks, mis näitab, et see, kelle õigust on rikutud, vajab kohtulikku kaitset.

Tuvastushagi esemeks on õigussuhte olemasolu või olematus. Tarve selle kohtulikuks kaitseks võib tekkida siis, kui juriidilise vahekorra suhtes valitseb teadmatus. See tähendab: pole teada, kas on olemas see juriidiline side, milline avaldub õigussuhte subjektide õigustuste ja kohustuste tekkimise võimaluse olemasolus. ¹²²

Ent selline teadmatus võib tekitada hagi tarve vaid juhul, kui see teadmatus ei kuulu ainult hageja subjektiivsete tunnete hulka. Teadmatus peab olema r e a a l n e f a k t. ¹²³ See on vajalik tuvastushagi õiguse tekkimiseks samuti, nagu samasugune ereaalne fakt on tarvilik, et tekiks sammehagi esitamise õigus, sest ainult sellise fakti olemasolul võib olemas olla ka hagiks vajaline õiguslik huvi.

Tähendab paljast õigusliku huvi olemasolust ei piisa veel tuvastushagi õiguse tekkimiseks. Selleks on tarvilik veel kindel a j e n d.

Sammehagi ajendiks on õigusriike. Niipea, kui see on toimunud, on olemas ka ajend hagiks ja ühtlasi ka huvi hagi esitamiseks.

Mis puutub tuvastushagisse, siis ex-Vene senati seletuse(1895/80) järgi pole tuvastushagi esitamise eelduseks, et kostja üritaks midagi, milles avalduks hageja õiguste rikkumine. Vajaline õiguslik huvi võib olla olemas ka sel korral, kui hageja õigusi pole rikutud.

Ent millised on siis need faktid, mis nagu õigusriike sammehagi puhul, on tuvastushagi jaoks vajalise huvi ajendiks. Kuna tarve tuvastushagi esitamiseks tekib õigussuhte teadmatuse puhul, siis juriidilise huvi aluseks võib olla vaid fakt, mis seda teadmatust väljendab.¹²⁴

Õigussuhe eeldab nii aktiivse kui passiivse poole olemasolu. Kui pooled on lahkarvamusel nende vahel oleva juriidilise vahekorra suhtes, siis fakt, mis seda lahkarvamust väljendab, ongi see, mis nendib, et antud õigussuhte olemasolu suhtes valitseb teadmatust.

Lahkarvamus võib ilmneda "teadmata" õigussuhte subjektide vahelises t ü l i s, mis ongi juriidilise huvi tekkimise aluseks, sest ta väljendab tarvet hagi esitamiseks, et kõrvaldada õigussuhte teadmatust. Tüli ongi sagedamini esinevaks ajendiks tuvastushagile.¹²⁵

Ent, ütleb prof. Dernburg, täiesti väär on ütelda, et tuvastushagi õiguse tekkimiseks on tingimata tarvilik õigustüli, või täpsemalt : tüli õigussuhte olemasolu kohta. See nõue vähendaks tuvastushagi tähtsust tegeliku elu jaoks.¹²⁶

Sest sel korral ei saaks tekkida tuvastushagi õigust seal, kus pole ilmnenud mingit tüli, ent tarve hagiks on siiski olemas, kuigi ta tekkis mingi muu faktitõttu. Kui mõista tüli tunnust laiemalt ja näha tema olemasolu igas konkludentises faktis, siis, muidugi mõista, võiks ütelda, et õigusliku huvi aluseks tuvastushagi puhul on just tüli õigussuhte olemasolu kohta. Ent ka sel juhul peaks kõnelema tüli olemasolust ka seal, kus arvatava hageja ja kostja vahel ei saa olla juttugi õigussuhte olemasolust, kus kostja, näiteks, lugedes oma õigussuhted hagejaga lõpetatuks, loob samasugused mõne teise isikuga. Sellest faktist võiks järeldada, et kui hageja küsiks kostjalt, kas viimane loeb õigussuhte olemasolevaks,

kostja tõenäoliselt vaidleks selle vastu. Kui aga nõuda tingimata vaidluse (tüli) olemasolu, siis see tähendaks seda, et kõrvuti juriidilise huviga loetakse ka tüli olemasolu üheks tuvastushagi õiguse tekkimise eelduseks. Kui see pole aga nii, kui tülil on vaid üks fakte, mis võivad olla tuvastushagi õiguse tarviduse tekkimise aluseks, siis pole ka mõtet viia kõik need faktid üheühismõiste "tüli" alla. Sest viimane tähendaks tegelikku konflikti, mitte aga vaid lahkarvamuse puhul tekkinud konflikt. Tuvastushagiks tarviliku huvi aluseks võiks olla ka niisugune konflikt, mis ei avaldu lahkarvamuses, vaid [kujutab] kujutab endast vastolu selle vahel, kuidas vaatab õigussuhte olemasolule oletatav hageja ja kuidas kujutab endale oma seisundit oletatav kostja. Sellele vastolule ei pruugi järgneda nende vaheline tüli. Ta võib avalduda vaid sellistes kostja tegudes kolmandate isikute vastu, mis väljendavad konkludentset kostja suhet sellega, mida väidab hageja. Järelikult võib siis tuvastushagi esitamiseks tarviliku õigusliku huvi aluseks olla ka säärane konflikt eeldatava hageja ja kostja vahel, mis ei avaldu tülis. Konflikt võib ilmnedagi nii kostja tegudes kolmandate isikute vastu, kui ka muudes asjaoludes, mis tingivad õigussuhte selgustamise ja kindlustamise tarve. Niisugune konflikt näitab, et hageja materiaalõiguslik positsioon on nõrk ja et selle kindlustamiseks on vajalik seadusjõuline kohtuotsus.^{126 a}

Konflikt just seepärast loobki tarve tuvastushagiks, et selle konflikti tagajärjel hageja materiaalõiguslik seisund on kahtlustatav, kuna ilmneb teadmatus antud õigusvahekorra olemasolusuhetes.¹²⁷

See teadmatus käib eelkõige t u l e v i k u kohta. Ta sisaldab

õigusrikkete ähvardust, ja ohtu hagejale kannatada tulevikus oma õiguse rikkumist, ohtu, et ei saada õigel ajal seda, mille suhtes nõudeõigus pidi tekkima, kui antud õigussuhe on olemas. Just seepärast ka hagi ajend loobki õigusliku huvi, et tehes hageja õigussuhte olemasolu kahtlaseks, ta loob tarve kõrvaldada hageja õiguse rikkumise ähvarduse ja kindlustada ta õiguse teostamise võimalus. Esitades hagi, hageja taotleb seda kohtuotsust, milline jõustudes kõrvaldaks kahtluse antud hageja ja kostja vahel tulevikus toimuda võiva protsessi käigu suhtes sel teel, et ta tuvastab õigussuhte olemasolu, nentides et pole alust karta ähvardavat õiguse rikkumist.

Järelikult, õigusliku huvi olemasoluks, millest tingindatud tuvastushagi õiguse tekkimine, on vajalik selline fakt, mis väljendaks õiguse rikkumise ohtu, selline sündmus, mis võiks olla aluseks kartusele, et järgneb hageja sammeõiguse rikkumine, kui kohtu poolt ei tuvastata õigussuhte olemasolu või olematust. 128

Asjaolus, mis on aluseks õiguslikule huvile, tuleb näha hagi ajendit just seepärast, et ta sisaldab ähvarduse tulevikus toimuda võivaks õiguse rikkumiseks. Sisendades kartust tuleviku suhtes, antud asjaolu osutub akäesoleval momendil tülikaks ja koormavaks. Ent kui ebameeldiv hagejale antud akt ka poleks, ta ei või olla tuvastushagi esitamise ajendiks, kui ta ei ärata kartust, et tulevikus võib toimuda õiguse rikkumine. Fakt, mis on tuvastushagi ajendiks, peab olema niisugune efakt, mis osutab ähvardavale õiguse rikkumisele. Selleks võib olla iga fakt. Teisest küljest - see võib olla ikkagi vaid niisugune fakt, mis näitab, et ühelt võistlalt on oodata teise õiguse rikkumist. Selleks, et vältida rikkumist, ongi hagejal huvi saavutada kohtulikku tuvastust selle õigussuhte kohta, mille olemasolul antud fakt ei peaks aset leidma. Seetõttu ka fakt,

ka fakt, mis on õigussuhte tuvastushagi ajendiks, osutub alati objektiivselt-õigusvastaseks, kuigi ta sisaldub mitte õigusrikkes, mis juba toimunud, vaid säärases, mida on põhjust karta.¹²⁹

Tuvastushagi ajendiks ei või siiski olla mitte iga fakt, mis äratab kartust, et tulevikus võiks toimuda õiguse rikkumine, vaid ainult selline, mis avastab ohu, milline on kõrvaldatav just selle tulemuse kaudu, mida taotleb tuvastushagi, s.t. seadusjõulise kohtuotsuse kaudu, mis tuvastab õigussuhte olemasolu ja olematuse.¹³⁰

Sel teel pole aga kõrvaldatav hädaoht kaotada antud tõend. Niisugune hädaoht võib kaasutada väga raskeid kahjusid. Ent temas ei sisaldu ähvardust, et tulevikus kostja rikub hageja sammeõigust. Siin õigussuhte tuvastushagi pole lubatav, kuna puudub juriidiline huvi. Selline hagi pole siin ka tarvilik, sest ta ei viiks sellele sihile, mida võimaldab saavutada vaid t õ e n d i t e k i n d l u s - t a a i m e i n e. Siin tulnuks nentida reaalselt fakti, mitte aga õigussuhte olemasolu või olematust. ¹³¹

Kuigi hädaoht kaotada hageja nõudluste rahuldamise allikat võib kaasutada raskeid tulemusi, pole ka siin õiguslikku huvi tuvastushagiks, sest see oht pole kõrvaldatav sellise vahendiga, nagu seda on õigussuhte tuvastusotsus. Siin on vajalikud sellised reaalsed kindlustamisvahendid nagu a r e s t j n e. Sel juhul ei piisaks tuvastushagi esitamisest? Sest ehkki siin on olemas õiguse rikkumise ähvardus, ei saa sel teel kõrvaldada tema läbi väljendatavat hädaohtu. ¹³¹

Ähvardav õiguse rikkumine võib tekitada õiguslikku huvi tuvastushagiks vaid juhul, kui ta osutub sobivaks vahendiks sihtidele, mida hageja taotleb. Kui aga tuvastushagi viib sellistele tulemustele, millistest ei piisa hagejale, pole tal ka huvi selliseks hagiks.

Niisuguses asjas, nagu selle allika kindlustamine, millest on võimalik tulevikus rahuldada hageja nõudlust, hageja ei võiks rahuldada vaid õigussuhte olemasolu tuvastusega, ent seesuguse hagi olemus ongi just tuvastuses, aga mitte tema tagajärgedes väljaspool protsessi. Iga taotluse eesmärgiks on, et tema rahuldamise kaudu kõrvaldataks see puudus, mis põhjustas taotluse esitamise. Ent tuvastushagi rahuldamine, kui täielik ta ka ei olnuks, ei või kõrvaldada hageja nõudluste rahuldamise allika olemasolu puudust. Faktis, et kostja kingib ära oma varanduse, võib ka peituda hageja sammeõiguse rikkumise oht, ent see ei anna siiski veel ajendit hagi esitamiseks õigussuhte tuvastuse kohta. Järelikult ei saaks olla ka mingit juriidilist huvi.¹³²

Õigusliku huvi olemasolu tuvastushagi esitamiseks on seega siis tingindatud faktist, milles peitub õiguse rikkumise oht, mis on kõrvaldatav vaid seõlle tulemuse läbi, mida võib saavutada seda laadi hagi, s.t. kohtuotsuse seadusjõu läbi, mis tuvastab õigussuhte olemasolu või olematuse.

A Ainult niisugusel juhul võib tekkida õiguslik huvi. Seepärast ei piisaks sellest, et antud välissündmus loob vtarviduse vaid efektiks, näit. majanduslikuks. Ka seda laadi võivad olla hagi esitamise tulemused. Ent nad pole vajalikud tuvastushagi esitamise õiguse tekkimiseks. Tuvastushagi ajendiks osutub vaid selline fakt, mis loob tarviduse selleks, et hagil oleks tähendatud õiguslikud tulemused, kuigi nendega olid seoses ka majanduslikud tagajärjed.¹³³

Õigusliku huvi olemasoluks pole vajalik, et fakt, mis moodustab hagi ajendi, oleks tekitanud hagejale kahju.¹³⁴ On võimalik, et see fakt põhjustab vaid ohu, et kahju võib tekkida tulevikus,

Seda kahju nähakse ette, sest et nähakse ette õiguse rikkumist. Ent õiguslik huvi tekib mitte seepärast, et kahju on juba sünnitatud, vaid selle õigusrikke tõttu, mida võib oodata antud fakti olemasolul. On väär seletada õiguslikku huvi tuvastushagiks tarvest kõrvaldada tekitatud kahju või tarvest vältida kahju. Õiguslik huvi on vajalik hagi esitamise õiguse tekkimiseks üldse. Ta ei kokku majandusliku huviga, kuigi viimane võib olla olemas ka õigusliku huvi puhul. Kui hagi esitamisega on võimalik vältida kahjusid, siis selles pole veel selle huvi tunnuseid, mis on vajalik tuvastushagi lubamiseks. 4134

Õiguslik huvi on olemas sel korral, kui on olemas tarve kindlustada antud isiku õiguslikku seisundit. Õigusliku seisundi kindlusel ja piirsusel võib olla ka majanduslik tähendus ja, vastavalt sellele, õigusliku huvi olemasolu võib viidata ka majandusliku huvi olemasolule. Ent viimase rahuldamisele hagi võib viia vaid tingimusel, et ta on vahendiks õigusliku huvi rahuldamiseks. Juriidiline huvi on vaid sel määral majanduslik, mil määral on majanduslikku tähendust õigusel, mille rikkumise ohtu tahetakse kõrvaldada tuvastusotsuse kaudu. Majanduslik huvi kui vaid niisugune ei saa olla tingimuseks, millest piisaks hagi esitamise õiguse tekkimiseks. Selleks on tarvilik, et see oleks ühtlasi ka õiguslik huvi. Ainult siis, kui on olemas õiguslik huvi, on lubatav ka tuvastushagi esitamine, kuigi õiguse teostamisel, mille kindlustamise kaastab tuvastushagi, pole üldse majanduslikku tähendust ja on vaid puht moraalne tähendus selle jaoks, kes loeks antud õiguse evimise au küsimuseks. Millistel põhjustel hageja ka ei taotleks õiguse evimise ja teostamise kindlustamist, see ei saa veel olla määrav küsimuses, kas temal on olemas õigus hagiks. Selleks peab olema

vaid ilmsiks tulnud teadmatus õigussuhte olemasolu kohta, mille puududes ei kõneleda ka hageja õiguste ja kostja kohustuste olemasolust. Niisugusel juhul ongi õiguslik huvi olemas, sest teadmatuse kõrvaldamiseks on tarvilik, et kohtuotsus avaldaks oma seadusjõuga toimet just õiguslikule seisundile, s.t. teeks õigussuhte olemasolu vaieldamatuks. Millised on oleleva teadmatuse ja oodatava piirsuse majanduslikud tulemused, - sel pole tuvastushagi lubamise küsimuses mingit tähendust.

Antud küsimust on oma praktikas käsitelnud ka Saksa Reichsgericht. Ühes varem as otsuses ta asus seisukohale, et õiguslikku huvi ei saa asendada majandusliku ja finantshuviga. ¹³⁵

Hilisemais otsustes on Reichsgericht aga eelpool toodud seisukohast loobunud. Käesoleval ajal ta mõistab õigusliku huvi all i g a s u g u s t huvi, mis kuidagi puutub selle poole õigussuhtesse, kes esitab tuvastushagi. Õigusliku huvina, toonitab Reichsgericht eraldi, võib olla vastuvõetav isegi poole m a j a n d u s l i k huvi teada, milline on tema seisund antud õigusvahekorra suhtes, et suunata oma käitumist vastavalt sellele. ¹³⁶

Selleks, et oleks olemas õiguslik huvi tuvastushagiks, pole siiski vajalik, et kohtuotsus osutuks tarvilikuks majanduslikel põhjusil. Tingimata on aga tarvilik, et oleleks teadmatus antud õigussuhte kohta ja et seetõttu oleks hädaohus hageja õiguslik positsioon, s. t. et hagejat ähvardaks oht kannatada oma õiguse rikkumist. Õigusliku huvi olemasoluks on seega vajalik mitte majanduslik t v a i d m u t u r a i d i d i l i n e t a a m u s, mitte kahjude olemasolu või nende saamise oht, vaid hageja õ i g u s l i k u s e i s u n d i e b a m ä ä r a s u s, mis ähvardab hageja õiguse teostamise võimatuks teha. ¹³⁷

Ka prof. S c h m i d t leiab,¹³⁸ et õigusliku huvi olemasoluks on tarvilik õiguslik taamus, mis hagejale juba tekitatud või teda ähvardab. Peatudes juhul, kus tuvastushagi ajend põhjustatakse tüli läbi, ta märgib, et tüli fakt peab olema seoses hageja niisuguse seisundiga, mis oleks temale juba sünnitanud taamust või ähvardanuks seda teha, kusjuures taamus pidi olema õiguslik. Ent Schmidt ei rahuldu õigusliku taamuse tunnusega, märkides, et tema poolt tähendatud hageja seisund igal juhul ähvardab vähendada hageja tulusid. Ent see tulude vähenemine, mis, võib olla, on õigusliku ebamäärasuse sagedamini esinevaid tulemusi, ütleb prof. G o r d o n,¹³⁹ pole siiski see tunnus, mis võimaldaks järeldada, kas õiguslik huvi on olemas. Viimase jaoks on vajalik ainult "õiguslik taamus", kuigi ta ei kaasuta majanduslikku taamust.

Kahjud on vaid üks võimalikke tulemusi, mis juba, võib olla, käesoleval ajal on seoses faktiga, mis sisaldab õiguse rikkumise ja põhjustab hageja õigusliku seisundi teadmatuse. Et kõrvaldada neid tagajärgi, on vajalik kõrvaldada põhjus. Seepärast pole ka õigusliku huvi olemasoluks mingit tähtsust asjaolul, kas õigussuhte teadmatuse on põhjustanud kahjusid või mitte. Õiguslik huvi on olemas ka sel juhul, kui oli sündmus, mis avastab hagejat ähvardava õiguse rikkumise ohu, mis küll ei kaasuta hagejale kahjusid ei praegu ega ka tulevikus. Sellest piisab, et hagejal tekiks õigus pöörduda kohtu poole, et viimane selgustaks õigussuhte olemasolu ja olematuse küsimuse. Saavutanud õigussuhte kohtuliku tuvastuse, hageja, võib olla, hoiab ära need kahjud, mida ta muidu oleks kannatanud. ~~Et~~ hoiab ära tänu sellele, et varakult taotles õiguskaitset, milleks talle andis õiguse juriidilise huvi olemasolu, mis omakorda oli põhjustatud tema materiaalõiguse rikkumise ähvardust väljendava fakti läbi.

Huvi peab olema ainult õiguslik. Vaid see on vajalik tuvastushagi esitamise õiguse tekkimiseks. Majanduslikud huvid leiavad kaitset vaid seevõrd, kui võrd see osutub õigusliku huvi kaitsemise tulemuseks. On selge, et sel teel kaitstakse ka majanduslikke huve. See on nii mitte ainult sammehagide puhul, vaid ka tuvastushagide puhul, kus on vajalik juriidiline huvi just õigussuhte olemasolu tuvastuseks, sõltumata sammeõiguste tuvastamisest.

II Tuvastushagi esitamiseks vajaline juriidiline huvi peab taotleva õigussuhte olemasolu kohesest tuvastust. Seda nõuavad nii TKS kui ka ZPO, kusjuures TKS väljendab seda järgmiselt: "kui hagejal antud ajal!..

Mida tähendab "kohene" tuvastus? Kas seda, et hageja peab taotleva, et küsimuses oleva õigussuhte tuvastus teostatakse võimalikult pea. Või tuleb sellest aru saada ses mõttes, et hagejal, kes esitab tuvastushagi, on huvi selleks, et kohtuotsus langetataks just nüüd, s.t. ajal, kus kostja pole veel rikkunud hageja õigust ja viimasel pole veel tekkinud mingisugust sammeõigust esimese suhtes.

Ei meie ~~eri~~ Riigikohtu ~~ega~~ ex-Venet Senati praktikas leidu vastust sellele küsimusele.

Saksa Reichsgericht on ühes oma otsuses seletanud, et huvi koheseks tuvastuseks tähendab seda, et huvi peab olema nüüdne (ein gegenwärtiges), mitte aga selline, mis võib tekkida alles tulevikus. Oluline pole aga, kas tuvastushagi oleks võidud esitada ka varem. 140

Seega siis Reichsgerichti arvates peab huvi tuvastuseks olema hagejal just nüüd, käesoleval ajal, mitte aga tulevikus. See tähendab, et kostja on oma käitumisega juba ohustanud hageja õiguslikku seisundit. Hageja vajab õiguskaitset ja võib seda saavutada

just tuvastushagi esitamise kaudu.

Seegat ei seisa sõna "kohene" tähendus mitte "varema" ja "hili-sema" tuvastuse vastandamises. Kes juba nüüd võib antud õigussuhte põhjal esitada nõudluse, sel pole ka huvi koheseks tuvastuseks, sest talle piisab sammehagist. Kes seda aga teha ei või, sel on õigus taotella tuvastust, kuna tal on olemas vastav huvi.

Sellist vaadet pooldavad ka mitmed Saksa autorid. Nii ütleb Weismann, et huvi koheseks tuvastuseks tähendab huvi antitsipatsiooniks tuvastuseks. Seda tulevat mõista ses mõttes, et huvi positiivseks tuvastuseks ei saa reeglipäraselt olemas olla siis, kui tuvastatavast õigussuhtest on tekkinud juba nõudlus.¹⁴¹

Samuti seletab "kohese" tuvastuse huvi ka Rocholl. See tähendavat, et huvi peab olema niisugune, et motiveerida hagi ja protsessi antitsipatsioon. ¹⁴²

Ka ZPO motiivid asuvad samal seisukohal. Paljudel kordadel, ütlevad nad, on tungiv tarvidus tuvastada õigussuhte olemasolu varem, kui tulevad ilmsiks ta materiaalsed tulemused. Vastavalt sellele võib ütelda, et sõna "kohene" (alsbald) ei tähenda seda, et tuvastus peaks kohe (sofort) aset leidma, vaid ta viitab tarvidusele teostada õigussuhte tuvastus enne sammehagi esitamist, vaatamata sellele, kas selline hagi on juba lubatav. ¹⁴³

Kirjeldatud seisukohalt on seega huvi "koheseks" tuvastuseks huvi nimelt sääraseks tuvastuseks, mida võib saavutada tuvastushagi kaudu, s.t. õigussuhte ja nende õiguslike efektide, mida see tuvastus kaasutab, olemasolu tuvastuseks. Kui see aga nii on, siis sõna "kohene" võidaks jätta ära, kui tahetakse tähistada, milline huvi on vajalik hagi õiguse tekkimiseks, sest ka ilma sellise lisandita peab olema selge, et huvi tuvastushagiks on huvi õigussuhte tuvastuseks, mitte aga temaga seotud sammeõiguse tuvastuseks. Pealegi,

ütleb, R o c h o l l, sõna "kohene" ei anna mingit täpsemat kvalifitseeringut juriidilise huvi kohta, vaid kujutab endast viidet erisusele tuvastus- ja sammehagide vahel. Selle sõnaga nenditakse vaid seda, et hagiõiguse tekkimiseks piisab huvist õ i g u s s u h t e olemasolu tuvastamiseks, et protsess võib tekkida ka sel korral, kui kõneldakse õigussuhtest väljaspool temaga seoses olevaid taotlusi.

Sõna "kohene" ei evi ka seda tähendust, et huvi tuvastushagiks oleks huvi õigussuhte tuvastuseks just sel korral, kui sammehagi pole veel võimalik. Huvi on vaid selles, et õigussuhte olemasolu küsimus tuleks arutamisele ja lahendamisele isegi sel korral, kui pole veel tekkinud õigus sammehagiks. Ent kui tuvastushagil võib olla täiesti iseseisev tähendus, mis ei sõltu sammehagi võimalusest, siis miski ei takista, et tuvastushagi õigus oleks olemas juba sel ajal, kui on võimalik sammehagi. Erisus nende hagide vahel teeb tarvilikuks, et isikul, kes esitab tuvastushagi, oleks huvi õigussuhte tuvastamiseks v ä l j a s p o ð l temaga seoses olevat sammeõigust. Ja niipea kui on olemas huvi selliseks õigussuhte tuvastuseks, on olemas ka juriidiline huvi koheseks tuvastuseks, s.t. vaid õigussuhte olemasolu tuvastuseks, kuigi poleks tõstetud küsimust sammeõiguse kohta. ¹⁴⁴

Tuvastushagi õiguse tekkimiseks vajaliku kohese tuvastuse huvi seisneb selles, et saavutada õigussuhte tuvastust e r a l d i antud õigussuhtega seoses oleva üksiku sammeõiguse kohtulikust läbivaatamisest. Hageja huvi ei seisa mitte selles, et kohe, fakti ilmnemisel mis antud hagi põhjustava fõhuvi aluseks, hagi tuleks kohtus läbivaatamisele ja et tehtaks ka vastav otsus. See huvi seisab vaid selles, et kohus tunnustaks või lükkaks ümber õigussuhte olemasolu ilma selle küsimuse lahendamisetä, kas hagejal on sammeõigus.

Kui kõneldakse huvist "koheseks" tuvastuseks, siis sellest tuleb aru saada vaid ses mõttes, et õigussuhte tuvastus on vajalik just nüüd, s.t. momendil, kui hageja pole veel tõusetanud sammeõiguse küsimust. Kui kohus ei rahulda hageja palvet ja ei tee erilist tuvastusotsust, siis toimub sammeõiguse rikkumine. Võttes aga sellise hagi läbivaatamisele ja tehes otsuse, kohus tuvastab, et kostja siseteadlikul suhtumisel hagejasse ei pea toimuma sellist õiguse rikkumist, mida hageja kardab, sest kui see juhtuks, on kindel, et kohtuotsus tehakse selle kasuks, kes osutub võitjaks tuvastushagi puhul tekkinud protsessis.

Kuna järelikult h u v i k o h e s e k s tuvastuseks on sama, mis huvi õigussuhte tuvastuseks, siis pole ka tarvilik lisandada sõna "kohene" kui tahetakse määrata seda, milles peab seisma tuvastushagi esitamise õiguse tekkimiseks vajaline huvi. Selline lisand, ütleb prof. Gordon, ¹⁴⁵ on vaid liigne konstateerimine, et tuvastushagi eristavaks tunnuseks on tuvastushagi ese, s.o. õigussuhe, mis pärast ka seks puhuks tarvilik huvi peab olema suunatud just sellele esemele. Vaevalt on aga tarvilik sellise iseenesest arusaadava tunnuse märkimine, nagu see, et huvi tuvastushagi esitamiseks sõltub sellest, milles on selle hagi olemus. Ja kuna tuvastushagi olemus seisab selles, et tuvastushagi on õigussuhte olemasolu tuvastamise hagi, siis on arusaadav, et huvi sellise hagi esitamiseks on õieti huvi õigussuhte tuvastamiseks. Sõna "kohene" lisandamine on seepärast üleaarune, et ta viitab tunnusele mis järeldub tuvastushagi olemusest endast, kui sellest õieti aru saadakse.

III Õiguslik huvi n e g a t i i v s k e s k s tuvastushagiks seisab selles, et saavutada seadusjõulist kohtuotsust antud õigussuhte tuvastamise kohta.

Ses suhtes negatiivne tuvastushagi ei erine positiivsest. Erinevus on juriidilise huvi aluses. Positiivse tuvastushagi puhul õiguslik huvi on põhjustatud faktist, mis sisaldab ohtu hageja sammeõiguse rikkumiseks. Hageja eesmärk on vältida seda rikkumist. Negatiivse tuvastushagi esitamisega hageja püüab hoida ära sammehagi esitamist kostja poolt. Selleks hageja taotleb, et see õigussuhe, millest kostjale võiks tekkida sammeõigus, tunnustataks kohtu poolt olematuks. Säärasele eesmärgile vastavalt ka negatiivseks tuvastushagiks vajalise õigusliku huvi aluseks peab olema niisugune fakt, milles peitub oht, et vastaspoolel on õigus sammehagiks.

Selleks, et antud fakt võiks olla aluseks õiguslikule huvile, mis tingindab õiguse negatiivseks tuvastushagiks, peab oht, mis selle faktiga loodud, riivama ainult hagejat. Nimelt peab teda ähvardama oht, et kostja esitab tema vastu sammehagi, sest negatiivse hagi järgi, milline on suunatud õigussuhte olemasolu ümberlukkamisele, võib hagejaks olla vaid see isik, kes oluks vastaspooleks, kui tekkinuks õigus sammehagiks ja vselline hagi oleks ka esitatud.

Ajend negatiivseks tuvastushagiks üldreeglina on olemas, kui kostja kiitleb (berühmt), et õigussuhe või õigus on olemas või väljendab seda konkludentsete faktidega, mis läbi hageja tsiviilõigussättubikhädaohtu.¹⁴⁶ Hädaoht antud juhul seisneb selles, et hagejat ähvardavad kitsendused tema tsiviilõiguslikus sfääris. Kitsendused on tingindatud asjaolust, et kostja omistab endale aluseta kas mingi õiguse, mis tegelikult kuulub hagejale, või nõudeõiguse hageja vastu. Et selline õiguse omistamise fakt võiks olla negatiivse hagi ajendiks, on tarvilik, et ta tõesti nendiks hageja õigusliku positsiooni niisugust teadmatust, mida on vaja korraldada.

Järelikult pole siis ka negatiivseks tuvastushagiks vajalik midagi muud, kui samasugune teadmatus õigussuhte olemasolu kohta *inglu* positiivse tuvastushagigi puhul. Erinevus on vaid selles, et positiivse tuvastushagi puhul see teadmatus riivab hagejat seetõttu, et et on olemas kahtlus, kas võib hagejale tekkida ja olla tema poolt teostatav õigus kostja suhtes. Negatiivse tuvastushagi puhul õigussuhte olemasolu ebamäärasus loob juriidilise huvi selleks, et hagejal on tähtis hävitada kahtlus tema kohustuse tekkimise ja olelemise võimaluses kostja suhtes. Ent nii ühel kui teisel juhul on selleks, et tekiks õigus tuvastushagiks, tarvilik, et on olemas säärane fakt, mis väljendab hageja õigusliku positsiooni ebamäärasust ja ühes sellega ka õigusliku huvi olemasolu.

§ 5. Tuvastushagi allumus.

I Tuvastushagi isikulise ehk maa-alalise allumuse määramisel on mõõduandev selle hagi allumus, mis tulnuks kohtule esitada, juhul, kui oleks rikutud seda õigust, mille tuvastamist hageja taotleb. 147

Positiivsed tuvastushagid alluvad järelikult samale kohtule, kellele alluksid samal õigussuhtel põhjenevad sammehagid. Tuleb viimaste suhtes kohaldada erandlikke allumuse aluseid, siis on erandlik allumus maksev ka positiivsete tuvastushagide puhul, millede esemeks samad õigussuhted. Nii kuuluvad hagid asjaõiguslike suhete tuvastamiseks kinnisasjade kohta arutamisele TKS § 1810 ettenähtud asja asukoha kohtud. Kohustusõiguslike suhete tuvastushagide kohta see reegel aga ei maksa jne.

On sammehagi jaoks ette nähtud eraõiguslik, s.t. tingivalt kohuslik allumusalus (nt. TKS §§ 221, 215), on see maksev ka vastava

tuvastushagi kohta.

On teatud õigussuhtest tekkinud taotluste asjus pädev vahekohtus (TKS §1367), siis järgneb sellest, et sama õigussuhte kohta käiv tuvastushagi kuulub samuti vahekohtu pädevusse.

Pole aga õigussuhtest tuleneva sammehagi jaoks ette nähtud erandlikke allumuse aluseid, tuleb positiivne tuvastushagi esitada kohtule üldisi allumuse aluseid silmas pidades.

Mis puutub negatiivsesse tuvastushagisse, siis on tema kohta kehtiv erandlik allumuse alus juhul, kui see on ette nähtud ka positiivse tuvastushagi suhtes. Järelikult võib esitada negatiivset tuvastushagi omandiõiguse olematuse kohta teatud kinnisvara suhtes vaid TKS §1810 ettenähtud, s.o. ringkonna kohtule.

Kuivõrd pole ette nähtud erandlikku allumuse alust, tuleb negatiivne tuvastushagi kohtule esitada k o s t j a elukoha järgi.

On sammehagi kohta rakendatavad eraõiguslikud allumuse alused, siis on see maksev ka negatiivse tuvastushagi suhtes.

II Asjalise allumuse suhtes TKS-i §1801 määrab, et kui hagi hind on teadmata, siis allub säärane tuvastushagi ringkonna kohtule. Siit järgneb, et kui tuvastushagi hind on teada, kehtivad tuvastushagi asjalise allumuse kohta samad reeglid, mis tulevad rakendamisele sammehagi asjalise allumuse määramisel. Nimelt, et kui hagi hind ei ületa kr. 1000.-, siis allub selline hagi jaoskonna kohtule. Vastasel korral tuleb ta aga esitada ringkonna kohtule.

Peale selle tuleb tuvastushagi asjalise allumuse määramisel silmas pidada veel seda, kas vastav sammehagi, väljaspool ta hinda, pole allutatud juba seaduses eneses teatud kohtule. Nii ei saa kuuluda tuvastushagid, millede esemeks on nt. omandiõiguslikud suhted kinnisvarade kohta, siis igasugused perekonnaõiguslikud

suhted, kui nad pole varanduslikud, autoriõiguslikud suhted jne, kuuluda jaoskonnakohtu kompetentsi, vaid kuuluvad ringkonnakohtu võimkonda.

§ 6. Tuvastushagi palve.

Tuvastushagi palve tuleb esitada allumuse üld- ja TKS-i § 1801 ettenähtud erireeglite kohaselt pädevale kohtule.. Riigikohtu seletuse järgi peab tuvastushageja palve sisu ja vormi suhtes silmas pidama TKS-i §257 nõudeid. Eriti on hageja kohustatud, toonitab Riigikohus, kohtule ette panema ja selgeks tegema:

1)hagi aluse,

2)kelle vastu hagi tõstetakse ja nimelt kindel teatav isik või isikud mitte alternatiivselt see või teine kostja (TKS §266, Vene Sen. 161/74),

3)hagi eseme, s.o. teatava juriidilise vahekorra olemasolemise, mille kohtulikku tunnustust nõutakse (TKS § 257,p.4)

P. 1 all tähendatud hagi aluse all tuleb mõista need asjaolusid, milledest hageja tuletab oma hagi taotluse. PoTuvastushageja, kes taotleb õigussuhte olemasolu tuvastust, peab hagipalves märkima järelikult sevästava õigusttekitävatfakti: oSeevastu hageja, kes esitab negatiivse tuvastushagi, s.t. taotleb õigussuhte olematuse tuvastust, peab hagipalves esitama fakti, mis näitab, et õigus, mida kostja väidab olevat, on lõppenud.

Mis puutub p. 2 all tähendatud nõudesse, et tuvastushagi palves olgu tähendatud, kelle vastu hagi tõstetakse, siis peab ütlemas, et see nõue on oluline igasuguse hagipalve suhtes, ega saa temas näha erilist tuvastushagi palve rekvisiiti,

P. 3 all tähendatud nõue käib muidugi vaid positiivse tuvastushagi palve kohta. Hageja, kes esitab negatiivse tuvastushagi

eitab, et teatud õigussuhe on olemas. Järelikult ei saa temale kuuluda ka kohustus selgeks teha juriidilise vahekorra olemasolu, mille olematuse tuvastust ta nõuab.

Tuvastushagi palve rekvisiidiks tuleb tingimata pidada, kuigi Riigikohus oma eelpooltoodud otsuses sellest ei räägi, ka a j e n d, mis sunnib hagejat hagi esitama. Ilma selleta, nagu ilma õigussuhte olemasolu näitamiseta, tuleb tuvastushagi lugeda esemetuks ja ei saa kuuluda kohtu läbivaatamisele. ^{148a}

Kui aga palves on näidatud, mis nimelt ajendas hagejat tõusetama õigussuhte tuvastamise küsimust, s.t. see ähvardus (ugroza, Bedrohung), mis sunnib hagejat kartma oma õiguse pärast, siis kohus ei saa keelduda asja arutusele võtmast. ¹⁴⁹

§ 7. Tuvastusprotsessi pooled.

Selleks, et tuvastushagi võiks esitada õiguslikku huvi ja seetõttu võiks ka tekkida õigus hagi esitamiseks, on vajalik, et tuvastusotsus avaldaks oma seadusjõuga toimet just sellele isikule, kelle poolt ähvardab oht hageja õiguslikku positsiooni. Järelikult, kui hageja taotleb oma õigussuhte tuvastust, siis ta püüab seda saavutada teatud kindla vastase suhtes.

Et teha kindlaks, kes on vastaspooleks antud hagi järgi, tuleb eelkõige selgustada, kas hagejal on olemas õiguslik huvi ülal- tähendatud mõttes. Kui antud isiku suhtes hagejal on vajaline seadusjõuline kohtuotsus, siis on olemas ka see juriidiline huvi, mille olemasolust on sõltuv tuvastushagi esitamise õigus. Isik, kelle suhtes hagejal on vajaline seadusjõuline kohtuotsus antud õigusvahekorra suhtes, ongi vastaspool, s.o. kostja. Vastavalt sellele peab

ka kostjal olema niisugune huvi, mis oleks vastupidine hageja huvile, s.t. vahetult suunatud hageja poolt taoteldud õiguskaitse toimingute eitamisele.

Ent tuvastushagi ülesanne peamiselt on olla ettevalmistajaks tulevikus aset leida võivale sammehagile. Seepärast tuleb silmas pidada, et tuvastushagi esitataks vaid isiku vastu, kellele tulevikus tekkida võivas sammeprotsessis langeks hageja või kostja osa. Vastavalt sellele võib positiivse tuvastushagi järgi vastaspooleks olla vaid isik, kes võib selleks olla ka tulevikus, kui on tekkinud protsess ühe isiku nõudluses teise vastu. Negatiivse tuvastushagi järgi võib vastaspooleks olla vaid see, kellelt tulevikus võiks oodata hagi esitamist. Järelikult tuvastusprotsess on võimalik vaid isikute vahel, kelle vahel tulevikus võiks tekkida protsess sammeõiguse pärast, mis sõltuv antud õigussuhte olemasolust. Ent sammeõiguse võib tõusta vaid isikute vahel, kes on teatud juriidilise vahekorra subjektid. Seega siis võib positiivse tuvastushagi järgi olla vastaspooleks vaid see isik, kes on hagejaga sama õigussuhte subjektid. Negatiivse tuvastushagi järgi on kostjaks ainult see isik, kellega juriidiliselt seoses olemist hageja eitab, kui ta palub tuvastada õigussuhte olematust.

Toodud väite kasuks kõneleb ka otsuse seadusjõud. Kui tuvastusele kuuluv õigussuhe poleks olemas just protsessipoolte vahel, siis otsus ei võiks kunagi evida materiaalselt seadusjõudu.

§ 8. Kohtukulude jaotamine tuvastusprotsessi poolte vahel.

Seadus määrab üldreeglina, et protsessi pool, kelle kahjuks otsus tehtud, peab tasuma vastaspoolele kõik kohtukulud. 150

Kohtukulude tagastamine vastaspoolelt sellele, kelle kasuks otsus on tehtud, kujutab enesest õiglast tasu protsessis kantud

kulude eest ja ühes sellega võib vähemalt enamikul juhtudel olla vahendiks põhjendamatu ja ebaõigete hagide vältimiseks. 151

Kui rakendada toodud sätteid ka positiivse tuvastushagi suhtes, siis hagi taotluse rahuldamise korral võidakse kohtukulud panna kostjale vaatamata sellele, et ta pole süüdi selles, et hageja esitas hagi. Vastuväiteks ei saaks olla ka see, et kohtukulud tulnuks panna kostjale, et sel viisil vältida põhjendamatu ja ebaõiged hagnosisid, sest kui hagitaotlus juba kord rahuldati, siis, tähendab, ta polnud aluseta.

Samuti poleks õiglane lubada antud üldreegli rakendamist ka juhtudel, kus kostjaks osutub ^u isik, kellelt hagi ajend ei tulene.

ZPO §93 näeb seda laadi juhtude jaoks ette järgmise sätte. Kui kostja oma käitumisega pole põhjustanud hagi esitamist, siis juhul, kui kostja võtab hageja taotluse kohe õigeks, kohtukulud langevad hagejale. ZPO vastava paragrahvi rakendamine on seega võimalik, kui kostja pole põhjustanud ajendit tuvastushagi esitamiseks, s.t. kui pole olemas tüli ega kiitlemist.

Toodud norm on tingindatud õigluse nõudeist, sest tuvastushagid võimaldavad kiskuda protsessi igäühte, kuigi ta pole põhjustanud ajendit hagi esitamiseks.

Lisandada tuleb veel, et hageja suurendatud vastutus kohtukulude eest võib evida tagasihoidvat mõju sellele, kes soovikd kasutada tuvastushagi esitamise õigust näiteks selleks, et saada kohtukulusid. Vastav säte võiks takistada seda laadi kuritarvitusi.

TKS ei näe ette vastavat üldreeglit, kuigi seda põhimõtet on on väljendatud üksikuis erinormides.¹⁵² Samuti on ex-Vene Senat seda seisukohta kui üldist õigluse põhimõtet tunnustanud,¹⁵³ nii et TKS-i § 868 sisalduv üldreegel on rakendatav vaid kolme tingimuse olemasolul:

- 1) kui kostja ajendas hagejat hagi esitama (Vene Sen. 1887/4, 1875/481, 1879/115),
- 2) kui kohus arutas asja sisuliselt (1879/54),
- 3) kui üks pool võitis, teine pool aga kaotas protsessi tervikuna, s.t. terve hagi summa ulatuses T(TKS §870).

§ 9. Tõendamise raskus ja selle jagamine tuvastusprotsessis.

Seaduse üldjuhise (TKS §366) järgi, mis muide on ette nähtud sammehagi jaoks, peab hageja oma hagi tõendama. Kostja, kes vaidleb hageja taotluste vastu, peab tõendama oma vastuväiteid. Ex-Vene Senat on seletanud, et juhust tuleb mõista järmselt: "selleks, et õigustada oma hagi, on hageja kohustatud tõendama nende sündmuste olemasolu, milledest koosneb ta vahekord kostjaga. Ainult pärast vastava sündmuse tõendamist võib ta (hageja) tõendada ka vastava juriidilise suhte ja vastava õiguse olemasolu". 154

Kuna tõendama peab see, kes teatavat asjaolu nendib, mitte aga see, kes seda eitab, siis siit järeldub, et hageja peab eelkõige tõendama nende asjaolude olemasolu, milledest ta tuletab oma õigused kostja vastu, s.o. oma hagi aluse. Peale selle lasub hagejal kohustus tõendada, et hagi esitamiseks on olemas ajend.

Kuidas toimub tõendamine tuvastusprotsessis? Kas on võimalik ka tuvastushagi painutada TKS-i § 366 reeglite alla?

Mis puutub p o s i t i i v s e s s e tuvastushagisse, siis on ilma pikema jututa selge, et tema suhtes on TKS-i üldreegel rakendatav täiel määral. Sest positiivses tuvastushagis on hageja see, kes väidab, et õigussuhe on olemas, kostja aga eitab selle olemasolu. Nii materiaalõiguslikult kui ka protsessuaalselt seisundilt

positiivse tuvastusprotssessi pooled ei erine sammeprotssessi pooltest. Järelikult võime ütelda, et positiivse tuvastushagi puhul tekkinud protsessis lasub onus probandi hagejal. Hageja ülesandeks on siin tõendada: 1) et tal on olemas fakt, mis tingindab hagi esitamiseks vajaliku juriidilise huvi olemasolu, s.o. hagi ajend, 2) neid õigusttekitavaid fakte, mis moodustavad positiivse tuvastushagi aluse.

N e g a t i i v n e tuvastushagi erineb positiivsest oma poolte korrelatⁱsooni tõttu. Nimelt on negatiivse hagi järgi hageja kohal see, kes eitab õigussuhte olemasolu. Kostjaks on aga see, kes väidab, et õigussuhe on olemas. Poolte osad on siin vastupidised. Kes positiivses tuvastushagis oleks hagejaks, on nüüd kostjaks, kes oli positiivses hagis kostjaks, on negatiivse hagi järgi hagejaks.

Seega siis on negatiivne tuvastushagi märksa keerulisem nähe kui positiivne. Seepärast nõuab onus probandi küsimus siin pikemat selgitust.

Kirjanduses valitseb onus probandi jaotumise küsimuses tuvastusprotsessis kaks vaadet. Esimene neist, mille autoriks on sakslane Wendt,¹⁵⁵ konstateerib, et poolte protsessuaalsel osal negatiivse tuvastushagi puhul tekkinud protsessis on määrav tähendus tõendamise koormuse jaotumisel poolte vahel. Negatiivse tuvastushagi puhul langeb see hagejale.

Wendt toob oma väite kaitseks ette seda, et juba rooma õiguses kehtis põhimõte, et poolte protsessuaalsel osal on määrav tähendus ka tõendamise küsimuses ja et tõendamise raskus lasub alati hagejal, vaatamata sellele, kas intentiol on positiivne või negatiivne suund. Kes taotleb tuvastust hagi esitamise kaudu, peab esitama kohtule

selleks vajaliku materjali. Kes, järelikult, soovib ennetada vastast ja selleks esitab negatiivse tuvastushagi, peab ka ise olema valmis kaitsma oma intentio't tõendamise kaudu. Kel on tarvilikud tõendid olemas, peab seepärast ise loobuma hagi esitamisest ja ära ootama kuni vastane teeb seda. Sest siin langeb vastasele onus probandi. ¹⁵⁶

Wendt'i väidetele järgnenud vastuväited ütlevad kokkuvõttes järgmist: Kuigi rooma prejuditsiaalhägede idee oli sama, mis tuvastushagidelgi, pole meil siiski andmeid, et rooma õigus oleks lubanud selliseid hägiseid ka õigussuhte olematuse tuvastamiseks. ET aktsepteerida Wendt'i ja tema pooldajate seisuk ohti, selleks tuleks enne kindlaks teha, et tema poolt rooma fragmentidest välja loetud tõendamise jagamise viis oli rakendatav just nende andmete suhtes, mida tuleb arvestada tõendamise jaotamisell negatiivsete tuvastushagide puhul. ¹⁵⁷ tuleb arvestada tõe

Valitseva vaate lähtekohaks antud küsimuses on just poolte protsessuaalsete osade määrava tähtsuse eitamine onus probandi jaotumisel. ¹⁵⁸ Selline seisukoht on tähtis just tõendamise küsimuses negatiivsete tuvastushagide järgi, kuna seal poole protsessuaalne osa ei kokku ta materiaalõigusliku seisundiga. Negatiivse tuvastushagi järgi isik, kes esineb kostjana, on selleks vaid protsessuaalses mõttes. Materiaalõiguslikus mõttes kuulub temale hageja suhtes agressiivne osa. Seevastu hageja, kuigi tal on agressorõ seisund, tegelikult vaid kaitseb oma vabadust materiaalõiguslike suhete sfääris.

Prof. W a c h kujutab osade jaotumist tuvastusprotsessis järgmiselt. Hageja, ütleb ta, kas kaitseb õigust kui temale kuuluvat või lükkab ümber kui võõrast. Formaalselt hagi on alati

rünnak (agressioon), materiaalselt ta võib olla ka kaitse. - See on vaid initsiatiivi küsimus, kas õigustatud või kohustatud isik esineb hagejana oma õiguse tuvastamiseks või kaitseks õiguse vastu positiivse või negatiivse hagiga. 159

Seega siis näeme, et domineeriv vaade omistab määrava tähtsuse just poolte materiaalõiguslikule seisundile, pidades mitteoluliseks, milline on antud poole seisund protsessuaalselt. Vastavalt sellele arusaamisele kuulub negatiivse tuvastushagi puhul onus probandi k o s t j a l e, sest tema seisund on materiaalõiguslikult agressori oma.

Juriidilises kirjanduses tähendatakse siiski, et onus probandi asetamine kostjale negatiivsete tuvastushagide juures, ei tähenda aga veel seda, nagu oleks hageja täiesti vabastatud igasuguste tõendite esitamisest. 160

On siiski olemas fakte, millede suhtes onus probandi lasub alati sellel, kes protsessuaalselt osutub hagejaks. Need on nimelt need faktid, mis on aluseks õiguslikule huvile ja järelikult ka ka hagi esitamise õigusele. Mis puutub aga asja s i s u l i s s e arutusse, siis negatiivsete hagide juures tõendamise koormus ei lasu tingimata hagejal, samuti nagu ta ei lange ka alati kostjale. Faktid, mis tingivad hagi esitamise õiguse, kuuluvad muidugi ainult hageja tõendamisele. Ent faktid, mis puutuvad asja sisusse s.t. faktid, mis moodustavad hagi aluse, nende tõendamist ei saa panna ka positiivse hagi järgi tingimata hagejale, samuti nagu ei saa neid negatiivse hagi järgi panna alati kostjale. 161

Onus probandi jaotumine pealt tolmuna sõltuvalt tõendamise
 asjast. Faktid, mis tingivad õiguseid ja vastõhtu

Onus probandi jaotumine peab toimuma sõltuvalt tõendamise esemest. Faktid, mis tingivad õigussuhte tekkimise ja seetõttu on juriidiliselt tähenduselt on õigustekitavad faktid, tõendab see kes on huvitatud õigussuhte olemasolust. Negatiivse tuvastushagi järgi osutub selleks kostja. Temale kuulubki seda laadi faktide tõendamine. Kui aga tõendamisele kuuluvad faktid, mis takistavad juriidilise vahekorra olemasolu ja põhjendavad olemasolu eitamist, siis neid tõendab see, kes end kaitseb teise isiku materiaalsoiguslike taotluste vastu. Negatiivse tuvastushagi juures on selleks hageja. Ta peab seepärast ka tõendama seesuguseid fakte. ¹⁶²

Järelikult on negatiivse tuvastushagi puhul tõendamise kord järgmine. Kõigepealt peab hageja tõendama need faktid, mis tingivad juriidilise huvi olemasolu hagejal, milline asjaolu on hagi esitamise õiguse eelduseks. Ainult kui need faktid on tõendatud, võib olla juttu ka asja sisusse puutuva tõendamise jaotamisest. Kui hageja eitab õigussuhte olemasolu väitega, et suhe pole üldse tekkinud, siis lasub kostjal onus probandi õigussuhte tekkimist tõendavate faktide suhtes. Ent kui hageja ei salga, et õigussuhe on küll kunagi tekkinud, kuid nüüd pole teda enam olemas, siis peab onus probandi lasuma temal. ¹⁶³

Nägime, et hagi esitamine negatiivsel kujul ei muuda tõendamise jaotumist. Nagu positiivse tuvastushagi puhul nii ka negatiivse juures onus probandi jaotub sõltuvalt tõendamisele kuuluva fakti juriidilisest tähendusest ja poolte vahelisest materiaalsoiguslikust korrelatsioonist, mitte aga poolte protsessuaalsest osast. Seetõttu siis negatiivse tuvastushagi puhul tõendamise raskus ei lasu tingimata hagejal, vaid võib olla ka kostjal. Kui tõendamisele kuulub fakt, mis on aluseks hagi esitamise õigusele,

siis seda fakti tõendav pool määratakse ta protsessuaalse seisundiga. Hagi aluse faktide tõendamine aga jagatakse poolte materiaalõiguslikule korrelatsioonile vastavalt.¹⁶⁴

§ 10. Tuvastusotsuse seadusjõud.

Kas võib tuvastusotsus evida seadusjõudu? Et vastata sellele küsimusele tuleb meil enne lahendada küsimus, mida kujutab endast kohtuotsuse seadusjõud.

Kohtuotsuse seadusjõu olemus on selles, et see, mis otsusega tuvastatud, evib juriidiliselt tõe tähenduse.¹⁶⁵ Hageja, kelle õigust kohus on tunnustanud, on seaduse seisukohalt "õigustatuks" isikuks, kuigi ta ei pruugi seda olla materjaalse õiguse järgi. Ses mõttes kõneldakse ka "õiguse fiktsioonist".¹⁶⁶ Ent kui kohtuotsus võib sisaldada vaid "õiguse fiktsiooni" ja vaatamata sellele evida tähtsust piirsuse teostamiseks protsessijate õiguslikus sfääris, siis paratamatult tekib küsimus: milles seisab kohtuotsuse seadusjõu see tähendus, mille jõul teda eviv otsus avaldab vajalist toimet hageja materiaal-õiguslikule positsioonile, vaatamata, et ta ei vasta tõe.

Kohtuotsuse seadusjõud avaldub kahes suunas ja vastavalt sellele jaguneb formaalseks (protsessuaalseks) ja materiaalseks (tsiviil-õiguslikuks). Esimene seisab selles, et lõplik otsus on sunduslik nii teda teinud kohtule enesele, milline resolutsiooni avaldamise momendist alates pole enam õigustatud. Otsust muutma (TKS § 891) kui ka kõigile teistele kohtu- ja haldusasutistele (TKS § 893). Kuni ta pole ära muudetud seaduses ettenähtud korras.

Teine - materiaalne seadusjõud - on tingindatud formaal-

sest jõust ja avaldub selles, et jõustunud kohtuotsus määrab kindlaks lõplikult ja pööratamatult hagi eseme moodustava TKS (TKS §895) materiaalõigusliku taotluse õiguspärasuse või mitteõiguspärasuse (sammehagi puhul) või õigussuhte olemasolu resp. olematuse. Sel teel jõustunud otsus reguleerib neid õigussuhteid, milledest tulevad hagitaotlused.

Seetõttu lõplikul otsusel on seadusjõud protsessipoolte suhtes ja ühes sellega evib ta prejuditsiaalset jõudu tulevaste protsesside jaoks, takistades sama asja teiskordset arutamist uues protsessis, õigustades pooli sel puhul esitama exceptio rei judicatae'd.

Ent selline toime on jõustunud otsusel vaid selliste asjade suhtes, mis on samased nendega, millede kohta otsus on tehtud. Samasteks võib lugeda vaid selliseid protsesse, millede subjektid on samad ja millede olulised elemendid kokkuvad.

Protsesside subjektid kokkuvad, kui mõlemas asjas esinevad samad isikud või nende õigusjärglased, kes nendega juriidiliselt identsed (Sen. 1881/150, 1879/312).

Protsessi esemeks võib olla hagi või hagi taotlus, mis koosneb sihist (sisust), esemest ja alusest. Samasuse olemasolu eelduseks kahe hagi vahel on kõigi nende elementide identsus. Samasus puudub, kui hagrid erinevad kas või üheainsa elemendi suhtes.

Vastavalt üteldule ka tuvastushagi puhul tehtud ja jõustunud otsus kõrvaldab uue protsessi juriidilise võimaluse ta välise samasuse olemasolul eelmisega subjektiivses ja objektiivses mõttes.

Tuvastushagi põhjal tehtud otsus kehtib vaid samade poolte vahel. Pde mingit alust juriidilises mõttes tuvastusotsuse seadusjõu subjektiivsete piiride laiendamiseks. 166

Hagi esemete samasuse tõttu pole lubatav õigussuhte uus kohtulik tuvastus ka sel juhul, kui hageja paluks tuvastada, et seadusjõusse astunud otsuse tuvastamise momendil kõnesolev suhe oli olemas teisel kujul, kui see tuvastatud kohtu poolt. Kui õigussuhe on kord juba olnud tuvastushagi esemeks ja kohus teinud otsuse, siis lubada hagisid selle õigussuhte tuvastamiseks teisel kujul tähendaks otsuse seadusjõu instituudi eitamist.¹⁶⁷ Seepärast pole võimalik hagi selle kohta, et kohus tunnustaks tühiseks vahekohtu otsuse, mille kehtivus on juba kord tuvastatud jõustunud otsusega. 167a

Tuvastuse on samane juhul, kui hageja taotleb õigussuhte olemasolu tuvastamist, ent selle olemasolu küsimus on olnud arutelusel esimeses protsessis, mis lõppes jõustunud otsusega. Seejuures pole tähtis, kas esimesel korral oli esitatud positiivne tuvastushagi ja see oli jäetud tagajärjeta seetõttu, et kohus oli tunnustanud kostja vaideid. 168

Kohtuotsuse seadusjõu piire ei mõjuta ka see asjaolu, et õigussuhe tuvastati negatiivse hagi puhul, millega taotleti õigussuhte olematuse tuvastust. Hagile käigu mitteandmine põhjusel, et vaieldav õigussuhe on tunnustatud kohtu poolt olemasolevaks, sisaldab endas ka vastava positiivse otsuse, mis võib jõustuda. Niisuguse õigussuhte olemasolu ei või olla uue kohtuliku järelekatsumise esemeks samuti nagu juhul, kui õigussuhte olemasolu tuvastatakse positiivse hagi põhjal.¹⁶⁹

Kohtuotsuse positiivne jõud negatiivse hagi puhul sõltub neist põhjustest, mis pärast kohus jättis hagi tagajärjeta. Tegelikohus seda seepärast, et puudusid eeldused, mida seadus nõuab tuvastushagi lubamiseks õigussuhte olemasolu kohta, siis tuleb

viimase olemasolu lugeda muidugi kohtu poolt tunnustamatuks. On aga negatiivne hagi jäetud tagajärjeta põhjusel, et kostja tõendas õigussuhte olemasolu, siis on olemas ka positiivne tuvastus. Negatiivse hagi lõplik tagasilükkamine võib toimuda ainult seepärast, et antud õigussuhe on tunnustatud olemasolevaks. Õigussuhte olemasolu tuvastuse jõud ei vähene seetõttu, et tuvastus toimus negatiivse hagi puhul. Võrdset jõudu evinuks ka õigussuhte olematuse tuvastamine mitte negatiivse vaid positiivse hagi põhjal. Sel puhul muidugi olnuks tarvilik lõplik tagasilükkamine, milline võinuks järgneda vaid seepärast, et kohus leidis, et õigussuhe pole olemas. Järelikult negatiivse hagi lõplik ärang võrdub jaatavale vastusele vastava positiivse tuvastushagi puhul, samuti kui lõplik ärang positiivse hagi puhul on võrdjõune vastava negatiivse tuvastushagi puhul tehtud eitavale otsusele. 170

Selline vaade vastab täielikult sellele, mida tuleb lugeda tuvastushagi esemeks. Selleks on õigussuhte olemasolu ja seejuures, nagu eelpool üteldud, pole tähtis, mis kujul hagi avaldatud, positiivsel või negatiivsel. Ka negatiivsetel hagidel samuti nagu positiivsetelgi, ütleb H e l l w i g,¹⁷¹ on protsessi esemeks vaieldav õigussuhe. Vahe on ainult protsessuaalsete osade jaotamises.

Seega siis õigussuhte tuvastusotsus, evides seadusjõudu, kõrvaldab uute otsuste tegemise võimaluse sama õigussuhte kohta. See omistab otsusele sellise juriidilise tähenduse, mistõttu ta omandab ka tähtsuse praktilises mõttes vaatamata sellele, et teda pole võimalik sooritada sundvahendite abil.

Negatiivsel^e küljel, et õigussuhte uus kohtulik tuvastus pole lubatav, lisandub ka positiivne külg: kui teise asja otsustamisel tõusetatakse antud õigussuhte küsimus, siis kohus oleks kohustatud

ilma uue sisulise arutusega võtma oma edasiste järelduste lähtekohaks juba seadusjõusse astunud otsuse sisu. Õigussuhte kohtulikul tuvastusel on seega prejuditsiaalne tähendus. ¹⁷²

Evides sellist tähendust, tuvastusotsusel on ümberlükatamatu tõendusjõud. ¹⁷³ Viimane annab otsusele formaalse tõe tähenduse, mis kõrvaldab uue kohtuliku vaidluse tekkimise võimaluse sama eseme kohta, mille suhtes otsus tehtud. Tänu otsuse sellisele jõule võib ütelda: mis kord tuvastatud kohtuotsusega, sellele ühes kõigita tulemustega võib toetuda ja vastavalt sellele korraldada ka oma ärilisi suhteid. ¹⁷⁴

Ümberlükatamatu tõendusjõu tõttu tuvastusotsus loob piirsuse poolte vahel olevate juriidiliste suhete sfääris. See piirsus on seadusjõudu eviva kohtuotsuse efekt: ta, kui ümberlükatamatu tõendusjõuga otsus, on õigusliku piirsuse garantiiks. ¹⁷⁵

Selline piirsus, ütleb P a g e n s t e c h e r, on olemas, kui on määratud garantiid selle kasuks, et alati ja kõikjal, kui kui poolte vahel kerkib üles küsimus selle kohta, kas antud subjektiivne õigus oli olemas selle protsessi ajal, mil ta olemasolu tuvastati, võetakse lähtekohaks, et kohus on küsimuse lahendanud õieti. Kohtuotsuse seadusjõud kindlustab õiguslikku piirsust just seetõttu, et ta kõrvaldab uue otsuse võimaluse samas asjas. Igal protsessipool on õigustatud nõudma, et seadusjõuline tuvastusotsus leiaks tunnustamist. Sel teel protsessipool saavutab õigusliku piirsuse ja seetõttu seadusjõudu eviva tuvastusotsuse tähendus seisneb õiguse selgustamises.

Kuna tuvastusotsus vaid deklareerib õigussuhte olemasolu või olematust pööratamatul kujul, mis ei võimalda enam uut hagi, siis mõned ütlevad, et tuvastusotsusel on vaid puhtideaalne efekt. ¹⁷⁶

See pole aga täiesti nii. Peale puhtideaalse tähenduse on tuvastusotsustel ka oma reaalne efekt. See seisab tuvastusotsuste kindlustavas tähenduses, milline on suunatud, nagu ütleb prof. W a c h, ^{176a} töendamise kindlustamisele tulevases protsessis. Positiivse hagi järgi tehtavad otsused annavad tuvastuse tulevase sammeotsuse alusele, negatiived tuvastusotsused - aluse tulevasele palvele sammehagi äranguks. S_{as} suhtes on tuvastusotsuste tähendus selles, et nad kõrvaldavad õigussuhte olemasolu ja olematuse nentimise kaudu neid takistusi ja ohte, millised ähvardasid hageja õigust tulevikus, ja loovad hagejale kindla veendumuse selles, et ta on suuteline ¹⁷⁷ kaitsma oma sammetaotlusi.

Ent sellega veel ei ammendu tuvastusotsuste tähendus. Nende toime poolte tsiviilõiguslikule suhtele avaldub ka väljaspool neid protsesse, mis võivad tekkida tulevikus. Niisuguse hagi puhul tehtud otsusega loodud kindlustus võib kuuluda muidugi töendamise huvidele tulevases protsessis, ent veel ^{enn} ~~ennem~~ see kindlustamine puudutab poolte vaheliste materiaal-õiguslike suhete selgustamist, mil teel võib saavutada tulevikus õigussuhte kohta tekkivate tülide vältimise ja protsessiosaliste edasiste toimingute kindlaksmääramise.

Järelikult siis tuvastusotsuste tähendus on protsessuaalses ja ekstraprotsessuaalses kindlustamises. Esimene on suunatud töendamise huvide kindlustamisele tulevase protsessi jaoks. Teine ei ¹⁷⁸ sõltu üldse tulevastest protsessidest ja sisaldub nende vältimises.

Õigussuhte tuvastusotsusega loodud kindlustus ei evi aga seda jõudu, mida annavad sellised kindlustusvahendid nagu keelumärkus, arest jne. Viimast laadi juhtudel kindlustatakse ühelt isikult teisele suunatud taotluste allikas. Tuvastusotsus annab kindlustuse tuleviku jaoks vaid õigussuhte enda ümberlükatamatuses, puudutamata

taotluste rahuldamist kui ka olemasolu. Õigussuhte kohtulik tuvastus loob vaid kaitse õigussuhte ümberlükkamise vastu, s.t. kindlustab vaid ta olemasolu ümberlükatamatust.

Kui sammeotsus on otsene tee hageja õiguste teostamiseks, siis tuvastusotsus kindlustab vaid tulevast teostamist. Ses suhtes ta sarnleb kohtumäärustele, mida tehakse h o i u m e n e t l u s e korras. Ent viimast laadi sätteid ainult tõendavad vaieldamatu õiguse olemasolu, evimata jõudu muundada vaieldamatuks õiguseks seda, mis osutub vaieldavaks. Samal ajal tuvastusotsused sisaldavad vastuse sellele, mis kujul esinevad õigussuhted poolte vahel sel korral, kui on kahtlusi nende olemasolu suhtes. Õigussuhte olemasolu või olematuse tuvastamisega kõrvaldatakse kahtlused. Võimaldades sel teel kindlustust, tuvastusotsus ei kujuta endast siiski hoiumenetluse akti. ¹⁷⁹

§ 11 Tuvastushagi aegumine.

Samnehagi aegumise toime teatavasti seisab selles, et isik, kes 10 aasta jooksul pole esitanud hagi oma õiguse kaitseks, kaotab õiguse hagi esitamiseks, kaotades ühes sellega ka nõudeõiguse, mille vastu ei räägi ka TKS-i § 706, mis määrab, et kohus ei või ise tõusetada aegumise küsimust, kui pooled seda ei nõua, sest vaid aegumise küsimuse tõusetamisega pooltelt kustub ka nõudeõigus ise. ¹⁸⁰

Kas kustub ka tuvastushagi esitamise õigus, kui ta on jäänud teostamata aegumisaja jooksul?

Selle probleemi lahendamine on seoses ühe teise probleemiga. Nimelt kas hageja esitab tuvastushagiga vastaspoollele materiaalse õigusliku nõudluse. Ainult juhul, kui see on nii, võime kõnelda ka

tuvastushagi esitamise õiguse aegumisest, sest aeguda võib vaid
materiaalõiguslik nõudlus. 181

Need, kes näevad tuvastushagi esitamises hageja nõudlust
kostja vastu on seepärast täiesti järjekindlad, kui nad väidavad,
et ka tuvastushagi õigus võib kustud a aegumise teel. 182

Säärast vaadet pooldasid ZPO koostajad. ZPO motiivides üteldakse, et kui õigussuhtele vastava sammehagi (Leistungsklage) kõrval seadus lubab ka tuvastushagi, siis sellega ta väljendab, et õigussuhtest kõrvuti sammetaotlusega järgneb ka edasine iseseisvalt teostatav tuvastuse taotlus. 183

Ent milles seisab tuvastuse taotlus? Kellele on ta suunatud? Kas sellele, kellelt nõutakse "sammet" või kellegi teise vastu. Nendele küsimustele ZPO motiivid otsesest vastust ei anna.

Seletuse saamiseks R o c h o l l soovitab pöörduda O t t o B ä h r-i poole, kelle teooriat ZPO koostajad tuvastushagi küsimuses jälgisid. 184

Bähr esitab omale järgmise küsimuse. Kreditoril on õigus selleks, et koos maksmisega tunnustataks ka tema nõudlus. Küsimus on nüüd selles, kas kreditoril on teatud tingimustel ka õigus ainult sellisele tunnustamisele, s.t. veel ennem, kui ta võib nõuda tegelikku sooritust. Ja kas on võlgnikul analoogiline õigus tunnustamiseks, et tema võlg on kustunud. 185

Selline õigus tunnustuse saamiseks, ütleb Bähr, oleks juhul, kui teda ei antaks, hagi eelduseks. Ent sellise hagi puhul tehtav otsus, kui ta oleks suunatud õigussuhte tuvastamisele kostja poolt, sisaldaks midagi liigset, kuivõrd otsus ise kaasaegse seadusjõu tähenduse järgi kujutaks endast vaid selle tunnustamise aseainet. Järelikult õigusele tunnustuse (Anerkennung) saamiseks vastaks
tuvastushagi.

Ja eelpool esitatud küsimust võiks seepärast sõnastada järgmiselt:
 kas annab õigussuhte tagasilükatud tunnustus (Anerkennung) aluse
 tuvastushagi (Feststellungsklage) esitamiseks. 186

Bähr arendas seda mõtet üksikasjalisemalt oma XX Saksa juristide päeval peetud ettekandes. Tuvastushagi esemeks, ütles Bähr siin, pole mitte õigussuhte olemasolu või olematus in abstracto, vaid ainult niisuguse õigussuhte tuvastamine, mis in concreto annab aluse nõudluseks hageja ja kostja vahel. Ent tuvastushagi pole suunatud, lisandab Bähr, selle nõudluse teostamisele vaid ta protsessuaalsele kindlustamisele. Kuid ka see kindlustamise nõudlus on Bähr-i järgi hagejalt kostjale esitatud nõudlus. Viimane võib anda sellise kindlustuse ka vabatahtlikult. See toimub järgmiselt Kohustatu tunnustab vastaspoole õigust. Keeldub ta seda tegemast, siis juhul, kui on olemas huvi kindlustuseks, on võimalik esitada tuvastushagi. Järelikult, ütleb Bähr, tuvastushagi kaudu teostub nõudlus, mis on suunatud õiguse tunnustamisele. Ent kostja ei mõisteta sellisele tunnustamisele, vaid selle asemel kohtuotsusega tuvastatakse õigussuhe. See, ütleb Bähr, on vaid asja lühendamine: kohtuotsus täiendab poole tunnustust. 187

Järelikult Bähr-i teooria järgi on tuvastushagejal vastaspoole suhtes õigus saada sellelt õigussuhte olemasolu või olematuse tunnustust. Kui see tunnustuse saamise õigus jäetakse rahuldamata, tekib õigus selle õigussuhte tuvastuseks. Bähr ei maini, kellelt selline tuvastus peab tulema. Pole alust arvata, et Bähr mõtleks tuvastust vastaselt, kes on rikkunud hageja tunnustuse saamise õigust, s.t. ei andnud nõutud tunnustust. Ent pole kahtlust, et ta eristab rangelt tuvastuse nõudlust ja tuvastushagi. Esimene on suunatud vastaspoolele. See nõudlus rahuldatakse, kui vastaspool

annab tunnustuse. Ent ei saa olla juttugi, et tema poolt antav tunnustus tähendaks ühtlasi hagi rahuldamist.

Võrreldes Bähr'i teooriat osundatud kohaga ZPO motiividest, saame järgmise tulemuse. Motiivide "tuvastuse taotlus" pole muud midagi kui Bähr'i "tunnustamise taotlus". Vastavalt sellele tuleb ka tuvastuse taotluses näha hageja taotlust õigussuhte tuvastamiseks kostja poolt. Seega siis hageja-kostja suhe esineb motiivide kohaselt järgmisel kujul. Sammehagi järgi on hagejal kostjs suhtes sammetaotlus. Tuvastushagi järgi aga - taotlus õigussuhte tuvastamiseks.

Selle, ZPO motiivide poolt aktsepteeritud teooria, vastuväiteks üteldakse seda, et teoorias avaldatud vaateid ei nähtu teisest projektidest, mis eelnesid sellele, millest sai hiljem ZPO. Selle küsimuse selgustamisele omistatakse nähtavasti suurt tähtsust. Ent pole kahtlust, et seaduse motiividel puudub autoriteetne jõud, nende dogmaatiline konstruktsioon pole sunduslik, kuigi ta on sisse võetud seadusse. See on prof. W a c h'i arvamus.¹⁸⁷ Wach võrdleb ka motiivide mitmeid tekste ja leiab, et tuvastushagi pole tahteavaldusele mõistmise hagi. Vastasel korral ta oleks sammehagi (Leistungsklage). Ta leiab sellele väitele tuge selle paragrahvi tekstis, mis käsitleb seda laadi hagisid, et sõna "Anerkennung" kasutatakse kohtuliku "tuvastuse" mõttes, mis selgub, kui kõrvutada samas paragrahvis kasutatavaid väljendeid "Anerkennung einer Urkunde", ja "Feststellung der Unechtheit". Wach ütleb veel, et ZPO poleks väljendanud tsiviilkohustuse tuvastuse protsessis, obligatio ad agnoscendum'is, realiseeritavat ideed, andmata ühes sellega normatiivseid juhiseid tuvastuse olemuse vormi ja tulemuste kohta.

ZPO motiivide ja Otto Bähr'i seisukoht, et tuvastustaotlus on tegelikult materiaalõiguslik nõudlus ja et sellest järeldub, et tuvastushagi esitamise suhtes on võimalik rakendada aegumist, ei leia kaasajal enam pooldamist. Praegu võib lugeda üldiselt tunnustatuks vaadet, et tuvastushagi üldse ei aegu.¹⁸⁸

Peamised põhjused, miks tuvastushagi suhtes ei saa rakendada aegumist, peituvad nendes eeldustes, millede olemasolul on võimalik tuvastushagi esitamise õiguse tekkimine.

Kui on olemas juriidiline huvi koheseks tuvastuseks, on olemas ka vastav õigus tuvastushagi esitamiseks. Lõpeb huvi, lõpeb õigus õigus hagiks. Seepärast ei saa ka kõnelda tuvastushagi õiguse kustumisest aegumise teel. Oli huvi koheseks tuvastuseks olemas antud momendil, jäi õigusega vaatamata sellele kaua aega esitamata, siis tõendab see, et huvi koheseks tuvastamiseks on kustunud, kuigi aegumise tähtaeg pole möödunud.¹⁸⁹

Sellelt seisukohalt poleks ka tarvidust aegumise rakendamiseks tuvastushagi esitamise õiguse suhtes, sest see õigus lõppeks enne, kui aegumisaeg oleks möödunud. Kui huvi hagiks tuleks mõista sõnasõnaliselt kui huvi "kohese" tuvastuse vastu, siis "kohesus" ei osutuks tarvilikuks aegumisaja jooksul.

Ent kui huvi lõppeks enne aegumisaja möödumist, siis selleks ajaks poleks tarvilik tõusetada aegumise küsimust, sest ka ilma selleta ei võiks esitada tuvastushagi, kuna puudub huvi, millest sõltub selliseks hagiks vajaliku õiguse olemasolu.

Ent ka juhul, kui huvi, mis tingindab õiguse tuvastushagi esitamiseks, pole suunatud "kohesele" tuvastusele, pole aegumise rakendamisne hagi suhtes, mille ülesanne on vaid õigussuhte olemas- või mitteolemasolu tuvastus, tarvilik. Sest kui pole enam huvi tuvastuseks, lõpeb ka hagi esitamise õiguse olemasolu, kuna puudub vastav eeldus, ehkki aegumise tähtaeg pole möödunud. Ja nii kaua

kuni püsib huvi õigussuhte tuvastuseks, püsib ka temast tingindatud õigus hagi esitamiseks.

Ainult, kui huvi hagi esitamiseks lõpeb, võib lõppeda ka esitamise õigus. Nii et antud juhul saaks aegumist rakendada vaid h u v i suhtes. Ent ometi ei kõnelda mitte huvi, vaid temast tingindatud õiguse kustumisest. Huvi aga ei kustu, ta vaid kulub (ras-traživaetsja), ¹⁸⁹ kuigi aegumistähtaeg pole möödunud. Kuni aga see pole toimunud, püsib ka õigus hagi esitamiseks, missugune on tingindatud huvist. Hagi esitamise õigus võiks kustuda aegumise teel vaid juhul, kui ta oleks suunatud aegumise läbi kustunud tsiviilõiguse tuvastusele. See pole aga tuvastushagi ülesanne. Järelikult pole ka mõtet rakendada tuvastushagi esitamise õiguse suhtes aegumist.

II Nägime, et õigus tuvastushagi esitamiseks ei aegu. Ent tema olemasolu võib siiski lõppeda aegumise reflektorse toime jõul, mis kustutab antud õigussuhte olemasolust tingindatud nõudluse. ¹⁹⁰ Jäeb see nõudlus aegumisaja jooksul teostamata, siis ta kustub. Ja kuigi õigussuhte tuvastus võiks pakkuda juriidilist huvi vaid seetõttu, et ta kindlustab sellise nõudluse teostamise tulevikus, siis on endastmõistetav, et niipea kui nõudlus on kustunud, ei saa enam oleleda ka juriidilist huvi antud õigussuhte tuvastuseks. Sest tema tuvastus ei saaks enam kindlustada aegumise teel kustunud nõudluse olemasolu. Juriidilise huvi puudumisel lakkab olemast ka hagi esitamise õigus. Ent selline tulemus saabuks mitte seepärast, et tuvastushagi esitamise õigus alluks vahetult aegumise toimele, vaid sellenmõju tõttu, mida õigussuhte tuvastusele suunatud juriidilise huvi olemasolule võib avaldada selle nõudluse aegumine, mis on tingindatud sellest

õigussuhtest.

Aegumise reflektorne toime tuvastushagile võib avalduda vaatamata sellele, et hagejal pole mingit eraõiguslikku nõudlust kostja vastu.

III BES-i § 3629 määrab, et kohtuliku õiguskaitse taotlemine h a g i esitamise kaudu asjaomasesse kohtusse k a t k e s t a b aegumise. Küsimus seisab nüüd selles, kas ka tuvastushagi kuulub nende hagide hulka, millede esitamisel on mainitud paragrahvis tähendatud materiaalõiguslik tagajärg. BES-i sätted, mis käsitlevad aegumise katkestamist, ei kõnele sellest midagi.

Ex-Vene Senati seletuse (1900/70) järgi tuleb § 3629 antud mõiste "hagi" all mõelda "hagilist menetlust mõistlemise ja võlgnikult antud taotluse sissenõudmise kohta", sSetga sammehagi. Kõõs-kõõlas sellega võime siis ütelda, et tuvastushagi ei kuulu nende hagide hulka, milledele on aegumist katkestav toime. Sammehagi aegumist võib katkestada ainult sammehagi esitamine.

See ei ka olla teisiti. On ju tuvastushagi esemeks ainult õigussuhe. Ta ei puuduta ühtegi neist sammeõigusist, mis moodustavad sammehagi eseme. Seega tuvastushagi esitamine ei tähenda ka selle nõudluse avaldamist, mille suhtes on alanud aegumistähtaja kulgus ja järelikult ei katkesta ka aegumist.

Erinevus hagide esemeis tingindab ka hagide esitamise erisihid kui ka alused, miks taoteldakse kohtulikku kaitset. Ent mitte need, nii ütelda, tuletatud erinevused, ei mõjuta selle küsimuse lahendamist. Tuvastushagi esitamine ei katkesta aegumise kulgust, mis küll kustutab õiguse sammehagi esitamiseks, ainult seepärast, et mõõlemal juhul on kohtuliku tuvastuse esemed isesugused.

Eitavale seisukohale mainitud küsimuses asus ka ex-Vene Tsiviilseadustiku koostamise komisjon.¹⁹¹

Mis puutb Saksa seadusandlust ja juriidilist kirjandust, siis seal on lugu veidi teisiti. Nimelt Saksa materiaalõigusliku normistiku -BGB- § 209 näeb ette, et aegumine katkeb, kui õigustatud isik esitab hagi nõudluse rahuldamise või tuvastamise kohta:

(Die Verjährung wird unterbrochen, wenn der Berechtigte auf Befriedigung oder auf Feststellung des Anspruchs.....Klage erhebt).

BGB järgi võib siis tuvastushagi katkestada küll sammehagi aegumist, ent selline toime on vaid tuvastushagil, mis on suunatud nõudluse tuvastusele. Et õigussuhte tuvastushagil oleks aegumist katkestav efekt, see BGB-st ei selgu. Ka Saksa kirjanduses on avaldatud arvamust, et tuvastushagi võib katkestada aegumist, kusjuures ei anta siiski täpsemat piiritlust, millist tuvastushagi mõeldakse.

Osundatud teosed.

- Buldas, Riigikohtu otsustes 1920-1931 avaldatud seaduseseletuste kogu. (1931).
- " Riigikohtu otsustes 1932-1938 avaldatud seaduseseletuste kogu (1939).
- Bähr, Anerkennung als Verpflichtungsgrund (1867).
- Bülow, Klage und Urteil (1903).
- Cohnfeldt, Die Lehre vom Interesse (1865).
- Förster/ Kann, Die Zivilprozessordnung für das Deutsche Reich. Erster Band (1913).
- Freudenthal/Sauerländer, Zivilprozessordnung (1926).
- Degenkolb, Einlassungszwang und Urteilsnorm.
- Dernburg, Pandekten I (1894).
- Gassmann/Nolcken, Položenija o preobrazovanii sudebnoi časti (1890).
- Gaupp/Stein, Die Civilprozessordnung für das Deutsche Reich. Erster Band (1906).
- Gessen, Germanskij isk ob ustanovlenii naličnosti i otsutstvija graždanskich pravootnešenij. Žurnal Min. Iust. 1898, 6.
- Goldschmidt, Zivilprozessrecht (1932).
- Gordon, Iski o priznanii (1906)
- Hahn, Die gesamten Materialien zur Civilprozessordnung (1881)
- Hellwig, Anspruch und Klagrecht (1900).
- Hellwig, Lehrbuch des deutschen Civilprozessrechts (1903).
- Isačenko, Osnovy graždanskago processa (1904).
- Langheineken, Urteilsanspruch.
- Keller, Das römische Civilprozess.
- Kisch, Beiträge zur Urteilslehre.
- Kohler, Prozessrechtliche Forschungen.
- Laband, Das Staatsrecht des deutschen Reichs (1903)
- Manigk, Das Interesse i Handwörterbuch der Rechtswissenschaft herausgegeben von Stier-Somlo und Elster.
- Piip, Rahvusvaheline õigus (1936)
- Pagenstecher, Zur Lehre von der materiellen Rechtskraft (1905).

- Schmidt, Lehrbuch des deutschen Civilprozessrechts (1898).
- Seuffert, Kommentar zur Zivilprozessordnung. Erster Band (1910)
- Šeršenevič, Obščaja teorija prava (1923₂)
- Tjutrumov, Graždanskoe pravo (1927).
- Tjutrumov, Graždanskij process (1925).
- Tjutrumov, Ustav graždanskago sudoproizvodstva (1923).
- Vas'kovskij, Kurs graždanskago processa (1913)
- " Učebnik graždanskago processa (1914)
- Wach, Handbuch des deutschen Civilprozessrechts (1883)
- " Feststellungsanspruch, (1889)
- Warneyer, Die Zivilprozessordnung (1926)
- Weismann, Die Feststellungsklage (1879)
- Wendt, Die Beweislast bei der negativen Feststellungsklage i
Archiv f. d. civil. Praxis, Bd. 70, 1896.
- Zmirlov, Peresmotr položenij Ustava Graždanskago Sudoproizvod-
stva. i Žurnal Min. Iustt. 1897, 1.

Märkmed.

1. Protokolle der Kommission zur Berathung einer allgemeinen Civilprozessordnung, Hannover, lhk. 1464-1465 /Gordon, lhk. I/
2. Gordon, Iski o priznanii, lhk. III.
3. Gessen, Germanskij isk... , lhk. 241, 242.
4. Ib. lhk. 242.
5. Vrd. Otto Bähr, Es in vielen Fällen ein dringendes und unabweisbares Bedürfniss ist... /Bähr, Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund, 1867, lhk. 315. /
6. TKS-i § 1801 poolt tarvitatud sõna "spor" tähendab "hagi". See selgub, kui kõrvutada § 1801 ja § 1 näit. TKS-i §§ 29, 31, 202, 215, 216, 222, 227, 228, 1287.
7. Keller, Das römische Civilprozess, §§ 189-191 /Gessen, op. cit., lhk. 243/
8. Weismann, Die Feststellungsklage, lhk. 1.jj.
9. Gordon, op. cit, lhk. VIII.
10. Ib. lhk. X
11. Gassmann/Nolcken, lhk. 53.
12. Ib. lhk. 53.
13. Ib. lhk. 54.
14. Ib. lhk. 54-55.
15. Ib. lhk. 55.
16. Ib. lhk. 55.
17. Ib. lhk. 56.
18. Gordon, op. cit. lhk. XI.
19. Ib.
20. Ib. lhk. XII.
21. Ib. lhk. XII, XIII.
22. Ib. lhk. XII, XIII.
23. Ib. lhk. XIII,
24. Peale ZPO § 256 on TKS § 1801 allikaks veel ZPO § 29 .
Vrd. Gassmann/Nolcken, lhk. 58.

25. Gassmann/Nolcken, lhk. 58.
26. Gordon, lhk. XIII, XIV.
27. Vas'kovskij, Kurss, lhk 593.
- 27a. Weismann, op. cit.: lhk. 113: "Das Wesen des Feststellungs-
urtheils ist bestimmend für das Wesen der Feststellungsklage".
28. Ib. lhk. 113. - Gordon, lhk. XV.
29. Šeršenevič, Obšč.teor. prava, lhk. 699.
30. Gordon, lhk. 6.
31. Laband, Das Staatsrecht des deutschen Reichs, 4-te Aufl.
1903, III, lhk. 348.
32. Laband, op. cit. lhk. 352, nota 2.
33. Kisch, Beiträge zur Urteilslehre, lhk. 29.
34. Gordon, op. cit. lhk. 27.
35. Prozessrechtliche Forschungen, lhk. 63-64.
36. Gordon, op. cit. lhk. 13.
37. " Kohtuotsus, ütleb prof. U n g e r, koosneb kahest osast.
Üks tuvastab vaidlusaluse suhte, teine sisaldab käsu. Otsus
seepärast sisaldab kaks momenti: deklaratiivse ehk detsisiiv-
se- pronuntiatio vaieldava õiguse kohta, ja dispositiivse ehk
imperatiivse - condemnatio ehk absolutio. Suhe nende vahel
on sama mis põhjuse ja tulemuse vahel. Deklaratiivsel osal
on seepärast kahe sugune tähendus. Ta sisaldab otsuse kitsa-
mas mõttes (Decision) ja on ühes sellega kohtu käsu alus
(Disposition): ta on korruga otsus kui ka otsuse alus.
/ Unger, System des oester. allgem. Privatrechts, II, 1892,
lhk. 640-641/.
38. Degenkolb, Einlassungszwang und Urteilsnorm, lhk. 140-141
39. Ib. lhk. 140-141.
40. Wach, Feststellungsansprüche, lhk. 34: "Es (das Urteil) hat
stets praktische, normative Bedeutung. Auch enthält es, wenn
es verurteilt nicht etwa einen ausserhalb der Bejahung des
klägerischen Rechtes liegenden Befehl, eine neben der Dezi-
sive hergehende besondere Dispositive. Verurteilung ist nichts
anderes als Feststellung.
41. Gordon, op. cit. lhk. 16.
42. Ib. lhk. 17.
43. Kisch, op. cit. lhk 25-26.
44. Ib. 26.
45. Ib. 27.

47. Langheineken, Urteilsanspruch, 203.
48. Ib. 204
49. Ib.
50. Bülow, Klage und Urteil, lhk. 76.
51. Gordon, op. cit. lhk. 23.
52. Ib.
53. Ib. lhk. 24.
54. Ib. " 25.
55. Ib. " 25, 26.
56. Ib. " 27-
57. Laband, D. St.Recht d. D. Reiches, III, 5. Aufl. 1913, lhk 375
58. Schultze, Konkursrecht, 148, Privatrecht u. Prozess, I, 599.
Pagenstecher, Zur Lehre v.d. mater. Rechtskraft, 1905, lk.22.
59. Kisch, op. cit. lhk. 5.
60. Ib. 10.
61. Vas'kovskij, Kurss, lhk. 595. Tjutrumov, Gr. Proc., lhk. 174.
62. Vrd. CODE de Proc. Civ. § 193: reconnaissance et verification
d' ecritures privees.
63. Buldas, Riigikohtu ots. 1920-1931, nr. 862.
64. Gassmann/Nolcken, lhk. 58.
65. Langheineken, Urteilsanspruch, 95.
66. Gordon, op. cit. lhk. 42.
67. Ib.
68. Ib.
69. Ib.
70. Ib. lhk. 43.
71. Ib.
72. Ib. lhk. 44.
73. Ib.
74. Ib.
75. Riigikohtu tsiviiliosk. toim. nr. 221 - 1933 / Buldas, Riigik.
ots. 1932-1938/.

76. Reichsgerichti otsus 9.xI. 14 / Warneyer, lhk. 299/.
- 76a. Hellwig, Anspruch u. Klagrecht, lhk. 4.
77. Gordon, op. cit., lhk. 49.
78. Ib.
- 78a. Ib.
79. Bülow, Klage u. Urteil, lhk. 76.
80. Gordon, op. cit. lhk. 51.
81. Gaupp/Stein, Die Civilprozessordnung I, lhk. 571.
82. Gordon, op. cit. lhk. 51.
83. Ib.
84. Ib.
85. Gaupp/Stein, op. cit. lhk. 571.
86. Gordon, op. cit. lhk. 56.
87. Gassmann/Nolcken, lhk. 58.
88. Hellwig, Anspruch und Klagrecht, lhk. 400.
89. Busch, Die Feststellungsklage.
90. Piip, Rahvusvaheline õigus, lhk 201.
91. Gordon, op. cit., lhk. 62.
92. Reichsgericht 9.II.99 /Warneyer, lhk.299/.
93. Gordon, op. cit., lhk. 64.
94. Hellwig, Anspruch und Klagrecht, lhk. 403.
95. Gordon, op. cit. lhk. 65.
96. Hellwig, Anspruch und Klagrecht, lhk. 403.
97. Gaupp/Stein, op. cit., lhk. 570.
98. Šeršenevič, op. cit., lhk. 569.
99. Ib. 570.
100. Förster/Kann, Die Zivilprozessordnung I, lhk. 635.
101. Ib. " 637.
102. Ib. " 638.
103. Ib. " 638

104. Gaupp/Stein, op. cit, lhk. 569.
Gordon, " 61, 62.
105. Förster/Kann, op. cit., lhk. 635.
106. Ib.
107. Vas'kovskij, op. cit. lhk. 598.
108. Ib.
109. Förster/Kann, op. cit., lhk. 635.
110. Vas'kovskij, op. cit., lhk. 598.
111. Ib.
Tjutrjumov, Graždanskij process, lhk. 175.
112. Cohnfeldt, Die Lehre vom Interesse, lhk. 57.
113. Zmirlov, Peresmotr položenii..., lhk
114. Gordon, op. cit., lhk. 196.
115. Degenkolb, Einlassungszwang und Urteilsnorm, lhk. 198.
116. Gordon, op. cit., lhk. 198.
117. Ib. 199.
118. Hellmann, Lehrb. des Deutsch. Civilprozessrechts, lhk. 379.
119. Freudenthal/Sauerländer, Zivilprozessordnung, lhk. 257.
120. Gordon, op. cit, lhk. 202.
121. Ib. 202.
122. Ib. 203.
123. Ib. 207.
124. Ib. 207.
125. Ib. 207.
126. Dernburg, Pandekten I(1894), lhk. 315, nota 5 /Gordon, lk.208
- 126a. Gordon, op. cit. lhk. 210.
127. Gaupp/Stein, op. cit., lhk. 571.
128. Gordon, op. cit., lhk. 211.
129. Ib. 211.
130. Ib. 214.
131. Wach, Feststellungsanspruch, lhk. 57.
Isačenko, Osnovy gražd. processa, lhk. 14.

132. Wach, Feststellungsanspruch, lhk. 57
Schmidt, Lehrbuch, lhk. 691.
Gaupp/Stein, op. cit., lhk. 671
133. Gordon, op. cit. 216.
134. Ib. lhk. 216.
135. Reichsgerichts Entscheidungen in Civilsachen, Band 10, lhk 370.
136. "Unter dem Ausdruck "rechtliches Interesse" ist jedes Interesse begriffen, auch das ökonomische Interesse zu wissen, woran man in Ansehung eines gewissen Rechtsverhältnisses sei, um sein Verhalten danach einzurichten". /Reichsgericht 24.XI. 1904/.
137. Gordon, op. cit., lhk. 223.
138. Schmidt, Lehrbuch, lhk. 692.
139. Gordon, op. cit., lhk. 223.
140. "Das Interesse an alsbaldigen Feststellung bedeutet, dass das Interesse ein gegenwärtiges sein muss, nicht erst möglicherweise in der Zukunft erwachsen darf. Ob die Feststellungsklage früher hätte erhoben werden können, ist belanglos". / Reichsgericht 29.I.08. Warneyer, lhk. 298/.
- 141 Weismann, op. cit., lhk. 158.
142. Rocholl, i. Busch's Zeitschrift, Bd. 8. lhk. 386, 387.
143. Hahn, Die gesamten Materialien,
Wach, op. cit. 62.
144. Gordon, op. cit., lhk. 230.
145. Ib. " 233.
- 146 Ib. 236.
- 147 Gassmann/Nolcken, op. cit., lhk. 58.
148. T-21/73 (Buldas, Riigikohtu 1920-1931 a. otsused, nr. 862).
- 148a. Isačenko, op. cit. , lhk. 17.
149. Ib. " 17.
150. TKS § 868.
151. Seletus ad § 868.
152. Nota ad § 872.
153. TD. 1879/115.
154. TD. 1907/94.
155. Otto Wendt, Die Beweislast bei der

155. Otto Wendt. Die Beweislast bei der negativen Feststellungs-
klage i. Archiv f. d. civil. Praxis, Bd. 70, 1886, lhk. 5.
156. Ib.
157. Gordon, op. cit. lhk. 338.
158. Ib. 342.
159. Wach, Handbuch des deutsch. Civilprozessr., lhk. 13-14.
160. Gordon, op. cit., lhk. 344.
161. Ib. " 348.
162. Ib. " 348.
163. Ib. " 350.
164. Ib. " 358.
165. Ib. " 158.
166. Ib. " 159.
167. Hellwig, Anspruch und Klagrecht, lhk. 167-
- 167a. Reichsgerichts Entscheidungen in Civilsachen
Bd. 40 /1898/. Gordon, op. cit. lhk. 160.
168. Gordon, op. cit., lhk. 160.
169. Ib. " 161.
170. Weismann, op. cit., lhk. 162.- Hellwig,
Lehrbuch des deutsch. Civilprozessr. I, lhk. 123.
171. Ib. , lhk. 379, 380.
172. Gordon, op. cit., lhk. 165.
173. Schmidt, Lehrbuch, lhk. 530, nota 1.
174. Gordon, op. cit., lhk. 166.
175. Pagenstecher, op. cit. lhk. 25-26.
176. Gordon, op. cit., lhk. 169.
- 176a. Wach, Handbuch, lhk. 14.
177. Gordon, op. cit. lhk. 171.
178. Ib. " 171.
179. Ib. " 172.
180. Tjutrumov, Graždanskôe pravo, lhk. 152.
181. Wach, Feststellungsanspruch, lhk. 33.

182. Gordon, op. cit., lhk. 323.
183. Hahn, Die gesamten Materialien I, lhk. 257.
184. Ib. 580.
185. Bähr, Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund, lhk. 310.
186. Ib.
187. Verhandlungen des XX deutsch. Juristentages 1889, lhk 287,289.
- 187a. Wach, Feststellungsanspruch, lhk. 6-7.
188. Gaupp/Stein, op. cit. lhk. 578. Wa
Wach, Feststellungsanspruch, lhk. 30.
Seuffert, Civilprozessordnung I, lhk. 393.
189. Gordon, op. cit. 325.
190. Ib. 326.
191. Ib. 336.